

ՄԻՈՆ

Մ. ՅԱԿՈԲԵԱՆՅԱՆԻ ՎԱՆԵՐ ՏԱՅՈՑ ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ

«ՏԻՕՆ» ԵՄԵՐԱՐԱՆԻ ՄԵՍԻՅԱՆԻ ԵՎ ԴՆԵՐԱՆԻ ԵՎ ԳԼԵՂԱՆԻ ԵՎ ԲԻՅԱՆԻ

"SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պոնդակ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետէն, Երանաւորն		
S. S. Գեորգ Զ. Հայրապետի մահուան տանամանակին առթիւ		113
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		
— «Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց»		118
Ս. ԳՐԱԿԱՆ		
— Օտարականը	Ե.	121
ԿՐԹՆԱԿԱՆ		
— Կարմրալանջը	Ս. Լ.	126
ԲԱՆԱՍՏԵՂՆԱԿԱՆ		
— Սպասոււմ	ՎՏԱՐԱՆԴԻ	127
— Անձանօք տեսիլք	ՀԻՐԱՅԵԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ	128
— Պատասխան	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	129
— Քառեակ	» »	129
— Կու գայ զարուհը	Գ. ՀԱՐՏԱՐ	130
— Ինքնանանջում	» »	130
Մարդը	ԳԷՈՐԳ Ս. ՀԻՆԻՎԻԶԵԱՆ	131
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Ստեփանոս Դոյնեբերիցանց	Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ	133
— Ֆիլասելֆիոյ հայերէն ձեռագիրները	ԶԱԻԷՆ ՎՐԻ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ	137
— Hbrp Յոգ ԺԶ. 4ի մէջ	Թրգմ. ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ՎՐԻ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ	139
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ		
— Ս. Կիրակոսի Անագիոս	Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ	141
Յուշատօն Ապրիլեան զոհերուն համար		142
Ս. ՅԱԿՈՒԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցականք - Բեմականք		143
— Պատօնականք		144
— Նուագահանդէս		144

ՍԻՈՆ -ի Տարեկան Բաժնեգիրն է,
բոլոր երկիրներու համար, Անգլ. Շիլին 20
Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԼՂ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1964

Մայիս

Թիւ 5

ԱՋԳԷՆ ԾԱՌԱՅՈՒՄԻ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԸ ԱՅՆԵԻ ԿԱՄՕՔՆ
ԱՋԳԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԴԵՏ ԵՒ ԿԹՂԿՍԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՀԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՒՈՅ ԱՐԱՐՏԵԱՆ ՎՈՎԵ-
ԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՈՅ ՍՐԲՈՅ ԼԶՄԻՎՃՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՍԱՆՆԵՐԻ ՍՐԲՈՅ ՈՂՋՈՐՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻՂԻԿՈՅ Տ. Տ. ԽՈՐԵՆԱՅ ԱՌԱՋՆՈՅ,
ՊԱՏՐԻԱՐԷԻՆ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱԿԵՄԱՅ Տ. ՆԴԻՇԷԻ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ,
ՊԱՏՐԻԱՐԷԻՆ ՀԱՅՈՑ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍՈՅ Տ. ՇՆՈՐՀԲԱՅ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ,
ՀԱՄՐՈՒՆ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ. ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ, ՔԱՀԱՆԱՅԻՅ ԵՒ ՍԱՐԿԱՒԱԳԱՅ,
ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԻՈՅ
ԵՒ ՊԵՇՏՈՆԷԻՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՅ ՍՐԲՈՅ
ԵՒ ՍԻՐԵՅԵԱԼ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՌԱՏԱՅԵԱԼ ԺՈՂՈՎՐԻԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

«Ի վախճանել առն արդարոյ, ոչ կորնչի յոյս» :
(ԱՌԱՅՔ ԺԱ 7)

Հայոց հինաւուրց աշխարհէն, եկեր ու անցեր էին օրերը ձմրան։ Արա-
րատի յաւերժական նայուածքի տակ, Հայաստանի Մայր Հողը ծածկուեր էր
կրկին ծիլ ու կանաչով, ծաղիկ զօրղերով։ Հայ շինականը, աչքերը լեցուն
կեանքի երազով, իր պապերու արտն ու այդին կը բանար, զոհութեան աղօթքը
չթնկերուն առ բարձրեալն Աստուած, կրբ Ս. Էջմիածնի կամարներուն տակ,
խաղաղ, անվրդով, Իր աչքերը կը փակէր Հայրապետը Հայոց՝ Գէորգ Զ
Նոր-Նախիջևանցին։

Գարնան պայծառ առաւօտ մըն էր՝ 1954 մայիս 9-ը։

Երախտագէտ Հայ Եկեղեցին և հայ ժողովուրդը ծանր սուգի դրօշ պար-
գեցին ու փառքով, աղօթքով, Մայր Հողին յանձնեցին յոգնած մարմինը մեծ
Հայրապետին։

Այդ օրէն անցեր են արդէն տասը տարիներ։

Տարիները բազում յիշատակներ կը տանին իրենց հետ, յանձնելու
համար զանոնք զիրկը զօրշ մոռացութեան։ Բայց կան յիշատակներ, որոնք
անցնող տարիները առաւել կը լուսաւորեն, առաւել կ'արժեւորեն ու կեանքի
կը կոչեն։ Ժամանակը ինքն է իրաւ դատաւորը մարդոց կեանքին, անոնց
գործերուն։ Աստուածային նախախնամութիւնը, պատմութեան դատաստանով,
արդարութիւն կը գործէ։

Յիշատակը Գէորգ Զ Կաթողիկոսին այդպէս ահա կը ներկայանայ այսօր,
մեր զիտակցութեան առաջ։

Անձնաւորութիւն մը, հոգիով ու մարմնով առողջ, ամրակուռ, Հայոց
աշխարհի լեռներուն նման։ Նկարագիր մը հզօր ու ազնիւ, խոր զգացումովը
մարդկային բարոյականի բարձր արժէքներուն։ Հաւատաւոր, աներբ հոգի և
քաջ Հովուապետ, աւելի քան վաթսուն տարիներու հաւատարիմ ծառայու-
թեամբ։ Ուխտեալ զինուոր և սիւն Եկեղեցւոյ, և արթուն լուսարար Ս. Էջ-
միածնի։ Ճարտար նաւապետ փոթորիկներու պահուն, անվնաս և անվնաս իր
ժողովուրդին գէպի նաւահանգիստը խաղաղ ափերու։ Պաշտպան հայրենեաց,
խիզախ, աննահանջ, հայկական հոգիի մարմնացած վահան։ Հայրենասէր՝ իր
ամբողջ էութեամբ, բովանդակ իր կեանքով, մտածումներու և տեսիլքներու իր
ամբողջ աշխարհով, իր կենդանի գործով։

Ահա ան, երիտասարդ վարդապետ, մէկ ձեռքին մէջ բռնած խաչը
Քրիստոսի, միւսին՝ զիրքը հայոց պատմութեան, աւելի քան քսան տարիներ
կրթական մշակ, հմուտ քարոզիչ և կազմակերպիչ հոգևոր կեանքի, իր ծննդա-
վայր Նոր-Նախիջևանի մէջ։

Կուգան սակայն մռայլ ու ծանր օրեր։ Համաշխարհային առաջին պա-
տերազմն է բռնկած։ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ կը նահատակուի ժողովուրդ

մը ամբողջ: Տեղահանութիւն, սով, արիւն և մահ: Սպանդի ճիրաններէն հրաշքով փրկուած, անվերջ կտրաւաններ թշուառ հայերու, կը թափուին Արաքսի ափին:

Նորաստեղծ Գէորգ եպիսկոպոս, հուժկու ձեռքերով և հայ մարդու արի իր սրտով, կանգնած է ամուրձ գաղթականներու փրկութեան գործի առաջին դժերուն վրայ, կատարելով իր պարտքը իբրև անձնդիր ու բարի Հովիւ և հարգատ զաւակը հայ ժողովուրդին:

Պատերազմէն յետոյ դժուար տարիներ, ալեկոծումներ, հերոսական ճիգեր՝ բուժելու համար վէրքերը հայոց վիրաւոր ազգին և վերաշինելու քանդուած կտուրը հայ հայրենիքին: Բայց շուտով ահա խաղաղութիւն և նոր վերածնունդ, երջանիկ կեանքի պայծառ լուսարաց: Գէորգ եպիսկոպոս, զաւազանք ձեռքին, բազում տարիներ իր ուժերը ի սպաս կը դնէ Հայ Եկեղեցւոյ ամրապնդման գործին, Վրաստան, Հայաստան և Ս. Էջմիածին: Աստուծոյ խօսքը կը քարոզէ ան իր ժողովուրդին, կը լուսաւորէ, լոյս կը ներշնչէ ու կը մխիթարէ:

Մայր Աթոռ է ան իբրև Տեղակալ Կաթողիկոսի, երբ կը բռնկի նոր պատերազմ մը համաշխարհային:

Հայ ժողովուրդը ամբողջ, մէկ մարդու նման, ոտքի է կանգնած, ազատասենյ նղբայրական ժողովուրդներու կողքին, միելու համար հայրենական սրբազան կոիւ, խաւար ու դաժան չար ուժերու դէմ:

Հանգուցեալ Հայրապետը ներկայ է կրակի դիմաց, հայրենեաց պաշտպան հայ ժողովուրդի զաւակներուն հետ: Չեն մոռցուիր երբեք կոչերն իր մարտի, բարոյներն իր հուր և իր ծաւալած կազմակերպչական գործը հսկայական, զինուորագրելու համար Հայաստանի և Սփիւռքի բոլոր հայերը: Սասունցի Խալիթի անունը կըրօյ հրասայլերու շարասիւնները ընծաներն են Հայոց Հայրապետին, հայրենական փառապանծ յաղթանակին համար, օժանդակութեամբը նոյնքան հայրենասէր Գարեգին Ա. Հայրապետին Տանն Կիլիկիոյ, որ Սարգստաբաղէն յետոյ, անգամ մը ևս իր անունը կ'արձանագրէր մեր ազգի պատմութեան զրքի մէջ ոսկի տառերով:

Եւ երբ հորիզոնէ հորիզոն, մեծ յաղթութեան շեփոնները կը հնչէին, Գէորգ արքեպիսկոպոս, 1945-ի զարնան օրերուն, կ'օծուէր Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, ողորմութեամբն Աստուծոյ և կամքովը ազգին:

Հայոց հին երկրի վրայ կ'իջնէր նոր առաւօտ և կը բացուէր հայրենաշէն կեանքի լուսեղէն ճամբայ:

Նոր կեանքի կը կոչուէր նաև Հայ Եկեղեցին:

Երբունազարդ Հայրապետը Հայոց, ժամանակներու, պատերազմներու տւերներէն յետոյ, Ս. Էջմիածնի կամարներուն տակ, կը ստեղծէր ամէն բան զրեթէ ոչինչէն:

Մեծ հայրենասէրը եղաւ նաեւ մեծ Հայրապետ:

Վերակազմեց միաբանութիւնը մեր Մայր Աթոռի, բացաւ զուոնքը Հոգևոր ճեմարանին, հիմնեց «Էջմիածին» ամսագիրը, բարեկարգեց ու կազմաւորեց ներքին թեմերը, և բնականոն ու սերտ զործակցութեան կապեր հաստատեց մեր նուիրապետական Աթոռներուն և արտասահմանի մեր թեմերուն հետ:

Գէորգ Զ. Կաթողիկոս, իր հոգևոր բարձր հեղինակութեան ներքեւ, անխռով պահպանեց հոգևոր միութիւնը Հայ եկեղեցւոյ և միասնութիւնը հայ ժողովուրդին: Զի այդ է պատգամը հայոց պատմութեան և կամքն Աստուծոյ, որուն Միածին Որդին Հայաստան իջաւ և այնտեղ հաստատեց Սրբութիւն Սրբոցը ամենայն Հայոց:

Հոգեւոյս Հայրապետը եղաւ ու մնաց մինչև իր կեանքի վերջը՝ նաեւ մեծ աղօթող մը և պայքարող մը վասն խաղաղութեան համայն աշխարհի: Իր հեղինակաւոր խօսքը, իր արդար ձայնը տեսալէս հնչեցին հզօր Էջմիածնի սուրբ բարձունքներէն:

Գէորգ Զ. Կաթողիկոսի կեանքն ու զործը մարմնացումն իսկ են աստուածային խաղաղարար կամքին ու հայոց պատմութեան հարազատ ոգիին:

Ահա վաստակը Հայոց Հայրապետին, որուն մահուան տասներորդ տարելիցը կը կատարենք մենք այսօր:

Ով զիտէ իր կեանքն ու իր զործը ընծայաբերել իր Մայր ժողովուրդին, իր Մայր Հայրենիքին, ով կը տեսնէ յստակ, կեանքը ալեկոծող հոսանքներուն մէջէն, ազգի ու Մայր երկրի յաւիտենական շահերու ուղին, ան կը մնայ ճշմարտապէս մեծ և յիշատակութեան արժանի պատմութեան զրքին մէջ:

Կը տօնենք Գէորգ Զ. Հայրապետի յիշատակը, իբրեւ Հայ եկեղեցւոյ ու հայ ժողովուրդի յաղթանակի օր: Կը տօնենք ուրախ, հպարտ սրտերով, որ Տէրը մեր եկեղեցիին պարգևեր էր Հովուապետ մը մեծ, նման երանեալ հայրապետներուն, որոնք պայծառ հետք են թողած Հայոց աշխարհի երկնակամարին վրայ:

Տասը տարի յետոյ, հինաւուրց մեր երկրի վրայ, կրկին իջած է զարունը կեանքին: Նոյն Արարատի յաւերժական նայուածքին ներքեւ, Մայր Հոգն Հայաստանի զարթնած է կրկին, ու ծածկուած ծիլ ու կանաչով, վառ ծաղիկներով: Հայ շինականը նոյն երազներով, նոյն երգն իր շրթներուն, իր պապենական արտը կը հերկէ, երբ Ս. Էջմիածնի լոյս կամարներէն աղօթք կը բարձրանայ դէպի երկինքը բարի՜ վասն խաղաղութեան հոգւոյն հանդուցեալ մեծագործ Հայրապետին մերոյ՝ Տ. Տ. Գէորգայ Զ. Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Երանաշնորհ Հայրապետի հոգին, կեանքի միւս ասիւն, կը հանդիմ խաղաղ, կը հանգչի երջանիկ, ու կ'ողբնչէ մեզ և պատգամ կու տայ բոլոր հայերուս՝ ապրիլ անբաժան, սիրով միաբան, ամուր պահպանել լոյս հաւատքը մեր քրիստոնէական, ամբողջ, անխռով ու ծաղկեալ պահել Ս. եկեղեցին, շէն, անշարժ

պահել համայն հայուժեան հոգևոր կեդրոն Ս. Էջմիածինը մեր, և բոլորուիլ սիրով, հաւատարմութեամբ, վերածնած Մայր Հայաստանի սուրբ հոգի վրայ, կերտելու համար լուսավոյլ ազադան հայ ժողովուրդին:

Այսու Մեր կոնգակաւ կը հրահանգենք, որ լուսաբնակ Գէորգ Զ Կաթողիկոսի մահուան տասներորդ տարելիցին առթիւ, Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ հոգեհանգստեան պաշտօններ կատարուին կիրակի, մայիս 10-ին:

«Երանի մեռելոցն, որք ի Տէր ննջեցին, զի գործք իւրեանց չոգան զնեք խոցա» (Յայտնթ. ԺԴ 13)

Ողջոյն և փառք Գէորգ Զ մեծ Հայրապետի լոյս յիշատակին:

Ողջոյն և փառք Հայ Առաքելական Ս. Եկեղեցիին և հայ հաւատացեալ համայն ժողովուրդին:

Ամէն:

Տուաւ Կոնգակա 1-9-ն մայիսի
1964 Փրկչական ամի,
և ի տումարիս Հայոց ՌՆԺԳ,
ի մայրավանս Սերոյ Էջմիածնի:
Հմբ. 487

Արամ Զեյն
ՄԵՐԻՔԱՅԻՆ, ՊԵՏՐՈՊՈԼԻՍԻ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆ, ԼԵՏՈՆ

ԽՄԲԵԳՐԱԿԱՆ

«ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԱՐԵԱՒ Ի ՄԵՌԵԼՈՅ»

Որքա՞ն ճիշդ է այն մտածումը, աւելի ճիշդ՝ արտայայտութիւնը, թէ Զատիկը ծաղկած օրն է տարուան, որուն մէջ կեանքի յաւերժականութիւնը և Աստուծոյ սէրը այնքան հրաշալիօրէն կ'ապացուցուին։ Անշուշտ թէ սերման. աւած ցորենահատը պիտի վերընձիւղուէր հրաշալիօրէն, շնորհիւ այն ներքին ուժին և զօրութեան՝ զոր ունէր Քրիստոսը։ Եւ ասիկա չէր կրնար տարբեր ըլլալ Մարդու մը պարագային, որ ամբողջական կատարելութիւն էր և զլուխ գործոցը ստեղծագործութեան։ Մէկը որ կրնար հասկնալ բորոտութիւնը բուրոտներուն, խաւարը կոյրերուն, թշուառամտութիւնը հաճոյասէրներուն և հոգիի ու մտքի աղքատութիւնը հարուստներուն։

Անշուշտ Յիսուսի տեղը այս աշխարհի մէջ իրրեւ մարդ և Աստուած, ստեղծագործողներու մէջ է։ Մեծագոյն ստեղծագործը Աստուած է Ինքնին, որ կը ջանայ և կը նիւթէ իրարմէ անշատուող և հինցող մասերը տիեզերական մեծ կազմակերպութեան։ Յիսուսի համար մարդկութիւնը ամբողջութիւն մըն է առանց ցեղի, գոյնի և կրօնի խտրութեան։ Անիկա կրնար յարաբերութեան մէջ ըլլալ մեղաւորին և սուրբին, բռնակալին և աւաղակին, մանուկին և ծերին հետ, ինչպէս նաև արևու, քարի և զանազան աստուածութիւններու պաշտամունքը ունեցող մարդերու և ազգերու հետ։

Փեսան էր սիրտերուն, հովիւը մարդերուն, բարոյախօսն ու բանաստեղծը հոգիներուն, մեծ երաժիշտը Աստուծոյ Քաղաքին, որու անհուն սիրոյն գէմ շատ փոքր կուգայ աշխարհը։ Իր հրաշագործութիւնները բնական բերումներն են իր հոգիի ծաղկումին, յաւիտենական զարունին, զոր Ան ունի իր մէջ, և հետևաբար ինչ բանի որ հպի, զայն կը վերանորոգէ և կը կենդանացնէ։ Անիկա դալար ու ծաղիկուն ծառն է մարդերու չոր անտառին, ամբողջ, հետեւաբար խաղաղ ու երջանիկ։ Ով որ հպի իրեն՝ կը մերկանայ իր ցաւերէն և տրտմութիւններէն։ Կոյրը Անոր քսուելով կը լուսաւորուի, խուլը կը լսէ, դիւահարները կը խաղաղին և մեռելները կեանքին կը դառնան։ Իր խօսքին ու ազդեցութեան տակ մարդիկ կը մոռնան իրենց քաղցը, և իր հետ չուր խմողները անուշահամ գինի ճաշակածի պէս կը բերկրին հոգեպէս և մարմնապէս։

Սէրը գերազոյն դադանիքն էր իր հոգիին, և այդ մեծ զգացումին շնորհիւ էր որ Ան կրնար հպիլ թէ՛ բորոտի և թէ՛ Աստուծոյ սրտին։ Հոգիներու այդ աշխարհին Ան կուտար Երկնքի Արքայութիւն անունը։ Անսահման էր իր զուծը ինչպէս անկեալին, այնպէս ալ աշխարհի հզօրներուն նկատմամբ։ Անիկա կը զգար բոլորին ողբերգութիւնը հաւասարապէս և կը ցաւէր որ կարելի չէր փուշերէն խաղող և տատասկներէն թուզ քաղել։ Երբ կ'ըսէր թէ ներողամիտ եղէք ձեր եղբօր նկատմամբ, կ'ըսէր ո՛չ յանուն անձին, այլ եղբայրութեան։

երբ կ'ըսէր Իրեն եկող հարուստ երիտասարդին որ բաժնէ իր ունեցածները աղքատներուն, այս վերջիններու հաշույն չէր որ կը մտածէր, այլ հարուստ այն երիտասարդին, որ իր հարստութեան մէջ մեղկացած, դուրս կը մնար մարդկային ընկերութենէն: Երբ կ'ըսէր ներեցէք ձեր թշնամիներուն, այս վերջիններու հաշույն չէր որ կը խօսէր, այլ որովհետեւ սէրը աւելի կ'արժէր քան ատելութիւնը: Իր աշխարհ գալէն առաջ մարդկային պատմութիւնը կը խօսէր անհատներու մասին միայն, Իրմով կը սկսի մարդկային պատմութիւնը:

Անիկա կ'ուզէր ըլլալ ականջը խուլերուն, աչքը կոյրերուն, լեզուն համբերուն, առողջութիւնը հիւանդներուն և կեանքը մահացողներուն, որպէսզի բոլորը Իր հետ և Իր մէջ կարենային զգալ ու սիրել Երկնաւոր Հայրը և զիրար, որդիաբար և եղբայրօրէն, նման երաժիշտ մեծ խմբավարին որ զանազան ձայներէն կը յօրինէ ներդաշնակութիւնը նուագին և նուագախումբին:

Սակայն անկատարութիւնը միշտ թշնամի է կատարելութեան: Յիսուսի դատապարտութիւնը և մահը ապացոյցներ են մարդերու այս արարքին: Բայց կեանքի մէջ կարելի չէ որ սուտը յաղթէ ճշմարտութեան և անկատարը կատարեալին: Նոյնիսկ Յիսուսի հաւատացողները չէին սպասեր Յարութեան, և ստիպուեցան ընդունիլ զայն գրեթէ արտաքին և յաղթահարիչ բռնադատութեամբ մը և շատ դեղեկումներէ վերջ միայն: Դիւրին չէր մարսել մարդկային պատմութեան այս անակնկալը, որ դժուարաւ կը հաշտուէր հրեայ աւանդամուկ մտքին հետ:

Մահուան օրէնքներուն այսպէս արտասովոր բզկտումը զիւրին ըմբռնելի պիտի չըլլար, այնպէս որ Յարուցեալին աշակերտներն իսկ, որոնց խօսած էր Ան Իր Յարութեան մասին, տրամադիր չէին առանց փորձերու և հակափորձերու ընդունելու զայն: Տեսած էին ժամանակին, որ յարութիւն էին առերևայնի այրիի որդին, Յայրոսի աղջիկը, Մարթայի և Մարիամի եղբայրը: Սակայն տասներկուքին բնութիւնն ու ճակատագիրն էր շատ մը բաներ զէշ հասկընալ և մոռնալ: Մարմնական մտածումներու մէջ խրած, դժուար էր հաւատալ անոնց, առանց վարանումներու, մահուան վրայ եղած այս փոխվերջին, յաղթանակին: Բայց երբ համոզուեցան, իրենց հաւատքը այնքան պայծառ ու հաստատուն եղաւ, որ իրենց հաւատքի սերմէն, իրենց արիւնով թրջուած, ծնաւ Յարուցեալի հաւատքին մէջ յարուցեալներու անվերջանալի հոսանքը, որուն քաղը տակաւին չէ վերջացած, չըսելու համար թէ նոր կը սկսի:

Փոքրոգիները ինչպէս այն տտեն, այնպէս ալ այսօր չեն ուզեր հաւատալ յաւիտենական կեանքին, որ Իր մէջ ունէր Մեծ Յարուցեալը, և ինքզինքնին կը կտրին կատարեալ ու ճշմարիտ կեանքէն, զերազոյն սէրէն, անտեսանելի բայց ասորոյ յոյսէն, աներևոյթ բայց ստոյգ իրերու ճանաչողութենէն: Կենդանի բայց ողբալի այս մեռելները կը հաւատան միայն մահուան, և զայն իրենց կոնակը առած կ'ուզեն քալել կեանքի ճամբայէն:

Յարութեամբ եղած խոստումը ապացոյց է թէ շարունակուող կեանքը որ պիտի անցնի մահուան փորձառութենէն, կրնայ շարունակուիլ մահէն անդին, և այդ նոր կեանքը վերջ չունի այլևս: Այս ամբօրի մտածումին մէջ մահը կը դադրի ըլլալէ սոսկալի վերջը կեանքին, մութ պատը՝ որուն առջև կը վեր-

ջանային մեր երազներն ու իղձերը: Յարութեան հաւատքով ոչ միայն ապագայ մը կ'երևի զերեզմանէն անդին, այլ նաև կայ հոն մեզի սպասող Մէկը, որ հոն զացած է այն ուղիէն՝ ուրկէ պիտի անցնի մեզմէ իւրաքանչիւրը:

Յիսուսի Յարութիւնը այլաբանութիւն մը չէ, այլ իրականութիւն մը, որ պատուած է այլևս մահուան վարագոյրը և միացուցած իրարու ընդմիջտ կեանքը անմահութեան և ժամանակաւորը անժամանակին: Քրիստոսի ճշմարիտ յարութիւնը իր եկեղեցին է, անոր կազմակերպած քրիստոնէական կեանքը և անկէ ծնած տիեզերական քաղաքակրթութիւնը:

Մահը վերջակէտը չէ կեանքին, վերջին բառը իրեն չի պատկանիր: Քրիստոս իր մահուամբ յաղթեց մահուան: Խաչի յարգանքին մէջ, մենք կը ծնրադրենք ազատարար և յաղթական մահուան առջև որ այլակերպեց կեանքը: Ամբողջ զոյութիւնը այս աշխարհին պարտի անցնիլ մահէն և խաչի խորհուրդէն, ելլելու համար յարութեան և յաւիտենականութեան փառքին:

Յարութեան իրականութեան մէջ յաղթական նկատուած մահուան պարտութիւնը կը զգացուի. քանի որ մարդկային հոգին իր մէջ կը կրէ Աստուծոյ պատկերը, անիկա սահմանուած է վերածնելու ոչ թէ ժամանակին, այլ յաւիտենականութեան մէջ:

Յաւիտենական կեանքը մարդուն կարելի է և զոյութիւն ունի ո՛չ թէ իր հոգին բնութեանը պատճառաւ, այլ որովհետև Քրիստոս յարեաւ և յաղթեց աշխարհի մահացուցիչ ուժերուն. վասնզի տիեզերական հրաշքին մէջ Յարութեան իմաստը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ իմաստին յաղթանակը իմաստ չեզոյ պարապին վրայ: Մահը լուսմն է տիեզերքին, Յարութիւնը՝ անոր մշտնջենաւորումը: Ատոր համար է որ Յարութեան Տօնը մշտանորոգ կեանքի մը խորհրդանշանն է մեզի համար: Հին աշխարհի հասկացողութեամբ՝ մարդուն և տիեզերքին ճակատագիրները բաժնուած էին. Յիսուսի Յարութեամբ անոնք կը միանան:

Մենք իբրև ազգ և եկեղեցի, մասնակից եղած ենք իր մահուան, և կը հաւատանք մասնակից ըլլալ նաև իր Յարութեան: Ո՛չ մէկ ազգ պիտի կրնար մեզի չափ իրաւունքով ըսել Առաքելին հետ. «Զչարչարանս Քրիստոսի ի մարմնի իմում կրեմ», ու չկայ նոյնպէս ժողովուրդ մը, որուն համար կարելի ըլլայ իրաւամբ ըսել. «Յոյս նոցա լի է անմահութեամբ»:

Ժողովուրդ Հայոց, զերեզմանի խորհուրդը տակաւին չէ մթազնած հոգիդ, հակառակ պատուած կողերուդ և արցունքով լի աչքերուդ, որովհետև դուն կը հաւատաս, հաւատացեր ես միշտ, թէ մահէն անդին կայ Յարութեան ճշմարտութիւնն ու փառքը:

Գեղեցիկ ու սրտառուչ ըլլալէ աւելի բան մըն է խաչուած ժողովուրդներու ողբերգութեան տեսարանը զալիք յարութիւններու յոյսով:

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

Օտարականին խօսքերն ու հրաշագործութիւնները տակաւ ուշագրաւ կը դառնային: Հրեայ եկեղեցին դժգոհ էր Գալիլիոյ իրադարձութիւններէն, իսկ քաղաքական իշխանութիւնները հեռաւոր կասկածներով կը նայէին Օտարականին, որ այնքան դիւրութեամբ կրնար խանգարւածել բազմութիւնները: Օտարականը կը զգար թէ իր շուրջը ամէն ինչ աչք ու ականջ կը դառնար և թէ յաճախ զինքը ունկնդրելու կուգային մարդեր՝ որոնք ծանօթ էին իրենց ընկերային գիրքովն ու հանգամանքով, ինչպէս նաև գիտեամբներով:

Սոստոփելու համար շատցող այս հետապնդումներէն, Օտարականը քանի մը աշակերտներու հետ, հեռացաւ Գալիլիոյ սահմաններէն և գնաց Տիւրոսի և Սիդոնի կողմերը: Մատթէոսը գիտէր այս ճամբան, որուն մէկ ճիւղը կ'անցնէր Գալիլիոյ լճի հիւսիսէն, միանալու համար յետոյ արեւելքի մեծ ճամբուն:

Ճամբան կ'անցնէր լեռներու փէշերէն: Զախին՝ կը տարածուէր Միջերկրականը իր կապոյտ ջուրերով: Երկրի այս մասերուն վրայ աւելի զգալի կը թուէր Հոովմէացիներու ներկայութիւնը: Կամուրջներ, նաւահանգիստներ և պահականոցներ իրարու կը յաջորդէին, զարմանքի մատնելու հափ աշակերտները:

Առաջին գիշերը անցուցին Տիւրոսի սահմաններու մօտ եզոզ գիւղի մը մէջ: Յուդան որ ծանօթ էր այս վայրերուն, սկսաւ խօսիլ Տիւրոսի և Սիդոնի բարձր տուններու և ճախութեան մասին, ինչպէս նաև անոնց փառաւոր և բարգաւաճ անցեալէն: «Եղած է ժամանակ մը, ըսաւ Յուդան, որ այս տեղերը մեզի պատկանած են, սակայն մեր թագաւորները չեն կրցած իրենցը ընել աշխարհի այս գեղեցիկ մասերը: Այժմ ի՞նչ ենք մենք, կամուրջ մը լոկ ազգերու միջև»:

— Միայն Մեսիան կրնայ փրկել զմեզ մեր դարաւոր գերութենէն, ըսաւ Պետրոսը:

— Յարգ շատեր Մեսիայի անունով եկան, ըսաւ Յուդան, բայց անոնցմէ ոչ մէկ կրցաւ փրկել իսրայէլը:

— Մերիններու սխալին պատճառաւ է որ Հոովմէացիք կ'իշխեն մեր վրայ, ըսաւ Մատթէոսը: Նայնիսկ այժմու այս վիճակին մէջ մեր առաջնորդները զիջումներու մէջ են Պիղատոսին հետ, այս վերջինը կ'ուզէ որ մենք հետեինք Հոովմէական սովորութիւններուն, ընդունինք կայսրը իբրեւ Աստուած և պաշտենք զայն:

Յանկարծ Յուդան ընդհատեց խօսակցութիւնը և դարձաւ Օտարականին. «Տէր, ըսաւ, ե՞րբ է օրը Թագաւորութեան, որու մասին կը խօսիս, ազատագրելու զմեզ բոլորս այս գերութենէն»:

Օտարականը նայեցաւ Յուդային, խորունկ բայց դառն, յետոյ ըսաւ. «Արքայութիւնը չի տրուիր այլ կ'առնուի: Իրական ոյժն ու արժանիքը վկայութեան և պաշտպանութեան պէտք չունին: Օրպիտի գայ որ դուք առաջնորդներ պիտի ըլլաք մարդոց հոգիներուն, անոր համար ինչ որ կ'ըսեմ ձեզի մօտին մէջ, տարէք դուք զայն լոյսին, և ինչ որ կը մըմնջեմ ձեր ականջներուն, յայտարարեցէք տանիքներէն: Առանց հագիի թագաւորութեան իրական ուժ մէկ ազատութիւն գոյութիւն ունի: Եթէ չէք փնտեր հագիի թագաւորութիւնը, գացէք ձեր մեռելներուն քարայրները, ուր թողակիր գլուխները ժողովի են նստած: Ընտրատութիւնը պէտք չունի մեռելներէն յարգուելու:

«Սողացող որդիներուն թիւը շատ է, բայց ես անոնց զէմ պատերազմ յայտարարելու չեմ եկած: Գաճաճ մարդոց լէգէոնները զիս չեն սարսափեցներ, և ես պէտք չունիմ աղիւսէ պորթապներու կտին թաքչելու: Ան որուն թիւերը արեւելք մը կրնան գրկել, մետաղի փշրանքներէ շինուած թագերուն չի մտածեր: Իմ թագաւորութիւնս այս աշխարհէն կը սկսի բայց այս աշխարհէն չէ, որովհետեւ զահս ձեր նախնիքներու սկզբներուն վրայ չէ հաստատուած: Թող մեռելները թողեն

իրենց մեռելները մինչև որ մայր հողը յագննայ իր դառն պատգաններով։

Ապա, դարձաւ Բաղդադին և ըսաւ. «Ետիս գնա, ա՛յ մարդ, քաւ փնտռածդ տեղ չունի իմ թագաւորութեանս մէջ»։

Յետոյ ոտքի ելաւ, թօթուկի իր պատմաճանի փռչին և դառնալով աշակերտներուն ըսաւ. «Քալինք, մաւթին շմանք, հրանի անոնց որ լոյսին մէջէն գիտեն քալել»։ Պետրոս և Բաղդա կը քալէին իր քովէն անխօս։

Ուշ տակն անոնք հասան գիւղը ուր պիտի գիշերէին։ Պետրոս հոն ծանօթ մը ունէր, բայց որը միտսին անոր տունը գտցին։ Տանուտէրը շատ զո՛հ մնաց այս անանկակէն, որովհետեւ շատ բաներ լսած էր Օտարականի մասին և մեծ փափաք ունէր զինքը տեսնելու։

Առտուան դէմ հիւրընկալը յայտնեց թէ տեղացի յոյն կին մը կ'ազդէր անպատճառ տեսնել Օտարականը։ Հազիւ այս խօսքերը եղած, կինը ներս մտաւ, մօտեցաւ արագ Օտարականին և ծանկի կկաւ Անոր առջև։ Երիտասարդ բայց տըժ-գոյն կին մըն էր եկողը, հոգին լեցուն ցաւով բայց նայուածքը՝ անձկութեամբ և յոյսով։

— Տէր, ըսաւ Օտարականին, լեցի թէ Մարգարէ էք դուք, և հիւանդութիւնները բուժելու շնորհը ունիք։ Ազ-ջիկս տարիներէ ի վեր հիւանդ է, կը պաղատիմ որ գթաք ինձի և գաք բուժելու զայն։ Յետոյ սկսաւ բարձրաձայն արտասուել, և խոնարհելով Օտարականի ոտքերուն՝ համբուրեց դանտնք, իր գաւազի օրրանին վրայ ծռող մօր մը զգուանքով։

Օտարականը ժպտեցաւ, յետոյ ըսաւ լուրջ եղանակով մը. «Բայց որքա՞ն ճիշդ է արդեօք առնել մանուկներուն հացը և տալ զայն չունեւուն»։

— Դիտե՛մ որ հրեայ ես, ըսաւ կինը, և հրեաները կը մտածեն թէ միայն իրենք են Աստուծոյ սրբիւնները։ Յետոյ արցունքոտ բայց ճառագայթաւն աշքերով նայեցաւ Օտարականին, ապա ըսաւ. «Բայց չունեւուն ալ կը կշտանան տեղանէն աւելցած փշրանքներովը»։

Օտարականը զգացուած այս խօսքերէն, մեղմօրէն դրաւ իր ձեռքը կնոջ ուսին, ու ըսաւ. «Արժանի ես դուն այն շնորհին զոր կը խնդրես, գնա և ազջիկդ առողջացած պիտի գտնես»։ Կինը արտասուագին, նորէն համբուրեց Օտարականին ոտքը և երախտագէտ նայուածքով մը իր բարերարը դիտելէ յետոյ, հեռացաւ։

Յաջորդ օրը Օտարականն ու իր աշակերտները շնչեցան Տիւրոս տանող ճամբայէն և գտցին Պաղոմայիս։ Կովեղերեայ այս քաղաքը լեցուն էր օտարականներով։ Դիւաւար լեզուն յունարէն էր, կը խօսուէր նոյնպէս ասորերէն և փիւնիկերէն։ Քաղաքին հրապարակը խոնուած էր ուղտերով, աշխարհներով և զանազան տեղերէ բերուած աճէն կարգի ապրանքներով։ Քաղաքի մուտքին բողմաթիւ գերիներ կ'աշխատէին, յարդարելու ճամբան։ Դէպի աջ, բարձունքի մը վրայ կը բարձրանար Աստղիկի տաճարը։ Օտարականը կեցաւ դիտելու տաճարն ու աղօթքի եկողները։ Յուդան կը զարմանար որ Օտարականը այնքան անտարբեր և խաղաղօրէն կրնար դիտել օտար պաշտամունքի այս տունը։

Կովախորշին մէջ բողմաթիւ նաւեր կային, մեծ ու զեղեցիկ, փիղի, առիւծի և արծիւի պարանոցներով, իրենց վրայ հրուիրելով Պետրոսին և միւս ձկնորսներու նայուածքը։ Օտարականը որեւէ բան չխօսեցաւ հոս, հակառակ որ արածերէն հասկցողներու թիւը շատ էր։

Հազիւ մօտեցած Լիբանանի մայրիներու շուքին, ուրկէ Հերմոնը կը նայէր Յորդանանի աղբիւրներուն, անոնք վերադարձան և մօտն ներդաղի և Տանի հողամասը։ Երկիրը հոս ժայռոտ էր և անապահով, հազուադէպօրէն կարելի էր ճամբորդներու հանդիպել։

Յաջորդ օրուան միջօրէին անոնք մօտ էին արդէն Փիլիպեան կեսաւրիոյ, զոր Փիլիպպոս արքան շինած էր իր անունով։ Հոս էր այն նշանաւոր քաղաքը ուր Յոյները իրենց Պան աստուածը կը պաշտէին։ Բարձունքին վրայ կ'երևար մարմարեայ շքեղ տաճարը, զոր Հերովդէս Մեծը կառոյց և նաւիրեց Օգոստոս կայսեր պաշտամունքին։

Երբ աշակերտները ճարտարապետական այս հրաշալիքը գիտելով զբաղած էին, ըստ Օտարականը. «Կեանքի մեծագոյն հրաշալիքը հոգին է, միակ գանձը դուրսնի մարդը, արժէքը անցեալին և ապագային: Ամէն ինչ կեանքի մէջ կրնայ անցեալին պատկանի, բացի հոգիէն, որուն նեաը ապագայի թէ՛ բաց և թէ գոց դրան ուղղուած է:

«Եթէ հոգին կարենայ թօթափել նիւթին ծանր բեռը, այն ատեն մարդիկ աւելի մօտ պիտի ըլլան ինքզինքնուն և իրենց հղբայրներուն: Առանց հոգիի այդ ներկայութեան և ստեղծած մթնոլորտին, ոչ մէկ գեղեցիկ բան կարելի է սպասել մարդերէն և ժամանակէն: Ով որ իր մէջ չունի հոգեկան այդ անտեսանելի սկզբունքը, վատ հաղորդիչ մըն է նիւթին, կեանքին և մտքին հետ, մարդկային իղձերու և երազներու հետ: Հոգին ծագիկն է մարմնին:

«Վերստին կը ծնինք այն օրը երբ կը զգանք հոգեկան այդ գարունը մեր մէջ: Այն ատեն կը գիտակցինք թէ առանձինն չենք երկինքին տակ և լուսաւոր ձեռք մը մօտէն դուրս կարկառաւած՝ պատրաստ է մեզի պաշտպանելու:

«Ով որ կը սիրէ՝ կը լայնէ իր հոգին երկինքին չափ և կը զգայ գեղեցկութիւնը աստղերուն և խօսուն լռութիւնը գիշերաւան: Երբ կը սիրենք, մեր մտածումները կ'անցնին մեր հոգիին վրայէն, նման հրեշտակներու ճերմակ թևերուն: Սիրել ազատագրել է հոգին»:

Բ.

Տիւրոսէ վերագործին, Օտարականը փորձի ենթարկել ուզեց իր աշակերտները, զանոնք քարոզութեան զրկելով չըջակայ վայրերը: Կ'ուզէր վատահ ըլլալ անոնց նկատմամբ, որոնք օր մը իր խօսքը հեռուներ պիտի տանէին, իրագործելու երկինքի թագաւորութիւնը մարդոց սիրտերու մէջ և այս աշխարհի վրայ:

Ծարպը երբ պատրոյգ ունի, կրնայ լուսաւորել քարանձաւները: Շոճիի հին սօսը երբ վառած է, կրնայ լուսաւորել մոլորակներու ճամբան և վախցնել բոլորները: Օտարականը աշխարհի չա-

րիքին դէմ կ'ուզէր գործածել անդէն զինուորները, մարդերուն ցուցնելու գերմարդկային յաղթութեան սքանչելիքը, հոգիին սյօր որ գիտէ անկարելին կարելի ընել շատ յաճախ, պարտութեան մատնելու չափ իմացականութիւնն ու գիտութիւնը:

Օտարականը կը հաւատար թէ միամիտ պարզութիւնը զօրութիւն մըն է որ կրնայ յաղթել նենգութեան, խոհեմութիւնը՝ խորամանկութեան: Պարզութիւնն ու միամտութիւնը շատ յաճախ ունին ինքզինքնին արտայայտելու հնարքներ, գերազանցելու չափ հնարագիտութեան բոլոր գիւտերը: Անոր համար կը զրկէ զանոնք իրրեւ «ոչխարներ գայլերու մէջ»:

Ղրկուողները պարզ մարդեր էին, և կրնային առանց զօնաւորութեան ըլլալ խոսար՝ ինչպէս աշխարհները, միամիտ՝ ինչպէս աղաւնիները և նոյն ատեն խորագէտ՝ ինչպէս օձերը: Ոչխարներ սակայն առանց վատութեան, աղաւնիներ առանց յայրատութեան և օձեր առանց թայնի:

Կ'երթային կեանքի հացը բաշխելու արդարութեան քաղցը ունեցողներուն, հեռաւորար պէտք չունէին իրենց հետ ունենալու պղինձ, արծաթ և ոսկի: Ոսկին չողքը կը մեռնէ արեւին փայլքը, արծաթին փողփը կը մեռնէ աստղերուն պայծառութիւնը և պղինձին գոյնը՝ կրակին չողքը: Ով որ մետաղ ունի իր հետ, պարտական է երկրին և չի ճանչնար երկինքը:

Ազքատութեան սէր քարոզողը պէտք է հոգիով, այսինքն հարուստ աղքատը եղած ըլլայ, երջանիկ թշուառը որ գիտէ վերէն նայիլ աշխարհի փառքերուն:

«Տուէք ամէն ինչ որ ունիք, ըսած էր անոնց Օտարականը, և մերժեցէք ընդունիլ որեւէ բան: Թօթափեցէք նայնիակ ձեր կօշիկներու փոշին այն շեմերուն՝ որոնք պիտի մերժեն ձեզի, իրրեւ խորհրդանշական պատասխան իրենց հոգիի խլութեան և ազահութեան, ինչպէս նաև օր մը փոշի ըլլալու և փոշի մը արժեւու իրենց արժէքին:

«Չարն ու անհաւատը, որոնց մէջ չ'այրիք մտածումին լոյսը, անատակ

պիտի ըլլան ճշմարտութիւնը ըստ ար-
ժանաշին դիմաւորելու: Խղճմանքի ամե-
նէն խուլ դատաւորներն անգամ կը
նստածսին հաւատարմ խօսքի ապա-
ցոյցէն:

Շեթէ աշխարհի ձեր տարած ճշմար-
տութիւնները սարսափեցնեն մարդերը և
զանսնք մղեն վրէժխնդրութեան ձեր
նկատմամբ, մի՛ վախնաք, անոնք պիտի
կրնան սպաննել միայն մարմինը ճշմար-
տութիւն ըսողին, բայց ոչ հոգին ճշմար-
տութեան, որովհետեւ մէկ մարմնի մահէն
հաջորաւոր հոգիներ պիտի կրնան ծնիլ:

Գ.

Ամա էր արդէն երբ քարոզելու
զրկուած աշակերտները կափառնաւմ վե-
րադարձան: Յուդան առաջինն էր եկող-
ներէն: Շնո, ըսաւ Յուդան, քարոզեցի
երկնքի արքայութեան մասին, սակայն
ունկնդիրները Մեսիայի գալստեան է որ
կը սպասեն: Գալիլիոյ և իր շուրջի
աշխարհամասերուն մէջ, մեր տեսածը
թշուառութիւն և գերութիւն էր միայն:
Հոռովը կ'իշխէ ամենուրեք, ինչպէս մեր
մարմիններուն՝ այնպէս ալ մեր հոգիներ-
ուն վրայ: Մեր առաջնորդները ծախ-
ուած մարդեր են և օտարի աչքով կը
նային մեր կտրիքներուն և վէրքերուն:
Միայն դուն կրնաս փրկել Խորայէլը, ըսաւ
Յուդան Օտարականին, ուշադիր
գիւրքը դիտելէ վերջ:

Օտարականը յուզուեալ բայց չեշտակի
նայեցաւ Յուդային, յետոյ ըսաւ. «Ան-
գամ մը ես ունեցայ այդ փորձութիւնը,
երբ ընդունեցի մարդերուն քարոզելու
պատգամը: Երբ շուրջս նշմարեցի մար-
դիկ, այնպէս ինչպէս որ էին անոնք,
և սակայն պարտ էին ըլլալ այնպէս՝
ինչպէս որ ես կ'ուզէի որ անոնք ըլլային:
Մարդեր ազատագրելէ առաջ պէտք է
ազատել զիրենք այն կապանքներէն որոնք
կ'արգիլեն որ անոնք ըլլան ազատ և
երջանիկ, ունենալու համար հոգիներու
խաղաղ թագաւորութիւնը: Ազատութիւնը
չի բերուի մարդոց ոյժի և անգթու-
թեան միջոցներով, որովհետեւ ով որ հով
կը սերմանէ կը ստիպուի փոթորիկ հնձել:

«Յանուն ազատութեան խօսողները
պէտք է մտածեն փաստերու փաստին,
որ նուաճումն է անբան տարրին, անա-
սուն բնագոյններուն, կոյր ուժերուն, —
մեր արտաքին աշխարհը, ինչպէս նաեւ
մեր ներքինը, իրազարծուած արիւնովը
մարդոց որդիներուն, անոնց՝ որոնք ծնան
հոգին հետ և հոգին վրայ, ազատագրեցին
չղթայակապ կենդանին ահաւոր օրէնք-
ներէն այս աշխարհին, և զրին հիմը
մտքին, անով շարունակելու համար ան-
դրագոյն ճակատագիրներու հերոսական
պայքարը, որ հերքումն իսկ է մահուան,
Գիտութիւնը չարիք մըն է, պատերազմը՝
ոճիր, վասնզի ան ամենէն անդուծ յայտ-
նութիւնն է ատելութեան՝ որ կ'որջանայ
և կ'եռայ մարդոց սիրտերուն մէջ: Պա-
տերազմն ու ատելութիւնը յանցանքներ
և պատիժներ են միանգամայն:

«Պէտք է փոխել հին մարդը և ըլլալ
նորը, արհամարհել կտրենալու չափ
բռնութիւնն ու անիրաւութիւնը: Ուր
մարդը, որդին երկնքին և եղբայրը բո-
լոր մարդերուն ան է, որուն լոյսն ու
ոյժը իր ներսէն կուգայ, որ կը հաւատայ
թէ ուժի և բռնութեան աւերներու վրայ
պիտի ծլի միշտ համեստ բողբոջը հոգի-
ներու խաղաղութեան և երջանկութեան:

Քանի մը օրեր յետոյ վերադարձան
Պետրոս և միւս աշակերտները: Բոլորն
ալ մեծ խանդավառութեամբ կը խօսէին
իրենց ունեցած յաջողութիւններէն: Օտա-
րականը կը դիտէր զիրենք, իր ձագերուն
թռչիլ սովորեցնող մայր թռչունի նման,
և կը մտածէր բաներու որոնք կը ծուա-
տէին իր միտքը: Կը զգար թէ աշակերտ-
ները տակաւին անպատրաստ էին, կուզայ
էր իրենց հոգին և անթափանց, և չէին
կրնար ներս ընդունիլ իրենց վրայ ին-
կած լոյսին ճառագայթները: Արեւը տաք-
ցուցած էր զիրենք, բայց իրենք ի վի-
ճակի չէին ցոլացնելու լոյսը: Անոնք կը
չփոթէին Հրէաստանի վիճակը մարդկային
ցեղի ճակատագրին և վախճանին հետ:

Ե.

(Շարունակելի՝ 10)

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԿԱՐՄՐԱՆԱՆՁՐ

Ժամանակին, երբ Աստուած ստեղծեց այս աշխարհը, ինչպէս նաև բոլոր կենդանիներն ու բոյսերը, անոնց իւրաքանչիւրին տուաւ առանձին անուաններ: Այդ օրերուն՝ անգամ մը երբ Տէրը իր Արքայութեանը մէջ նստած կը ներկէր իր ստեղծած փոքրիկ թռչուններու փետուրները տեսակ տեսակ գոյներով, ճօխ ներկերով լեցուն իր երանգապանակէն, մտածեց չինել նաև փոքրիկ գորշ թռչուն մը, առանց որևէ երանգի: Աւարտելէ վերջ, ըսաւ թռչունին. «Եիշէ թէ անուանդ կարմրալանջ է»: Եետոյ իր ափին առած, նետեց զայն օդին մէջ:

Կարմրալանջը ուրախութեամբ թռաւ ու հեռացաւ: Փորձելէ վերջ իր թևերը և տեսնելէ յետոյ մաս մը այն գեղեցիկ աշխարհէն ուր պիտի ապրէր, հետաքրքրութեամբ ուղեց գիտնալ թէ ինքը ինչի՞ կը նմանէր: Ուշադրութեամբ ինքզինքը դիտելէ վերջ, նկատեց որ իր ամբողջ մարմինը գորշ էր: Չհաւատալով աչքերուն, անգամ մը ևս դիտեց ինքզինքը լճի հայելիին մէջ, և տեսաւ որ ոչ մէկ կարմիր փետուր կար իր վրայ: Եետոյ վրդուած, թաւ Տիրոջ մօտ:

Ստեղծողը նստած էր հրաշագեղ գահի մը վրայ, աղաւնիներ իր ուսերուն, իսկ թիթեռնիկները կը թռչտէին իր շուրջը: Ոտքերուն ներքև աշխարհի Ստեղծողին, կը տարածուէր անսահման գորգ մը գոյնզգոյն ծաղիկներէ կազմուած:

Փոքրիկ թռչունին սիրտը կը դողար, սակայն յաղթանալով իր վախը, կրցաւ Տիրոջ մօտենալ և թառել Անոր ուսին: Տէրը նշմարելով փոքրիկ թռչունը, հարցուց անոր թէ ի՞նչ կ'ուզէր: «Կը փափայմ Զեղի հարցում մը ընել միայն», ըսաւ փոքրիկ թռչունը, «կ'ուզէի գիտնալ թէ ինչո՞ւ կարմրալանջ կը կոչուիմ, երբ ամբողջովին գորշ եմ, և կտուցէս մինչև պոչիս ծայրը չունիմ ոչ մէկ կարմիր փետուր»: Ետոյ նայեցաւ իր շուրջը

և տեսաւ Տիրոջ գահին մօտն ու հեռուն, Փասեաններ, ամբողջովին կարմիր և սպիտակ, Թառառիկներ, հրաշալի երանգներով, Աքաղաղներ, կարմիր կտաւրներով, Խայտաներ և Թիթեռնիկներ, Թառիշով և Սկեփոշիով օծուն, և բնականօրէն տարուեցաւ խորհելու թէ իր ուզածը կաթիլ մը կարմիր է միայն իր կուրծքին վրայ, որուն շնորհիւ ինք ևս գեղեցիկ պիտի ըլլար ու պիտի արգարացնէր իր անունը: Անգամ մը ևս տխրօրէն նայեցաւ Աստուծոյ և պատասխանի սպասեց:

— Օ՛, պզտիկ բարեկամս, ըսաւ Տէրը, հիմա միայն նշմարեցի որ մոռցած եմ կարմիր ներկելու կուրծքիդ փետուրները, սակայն համբերութիւն ունեցիր և պիտի ըլլայ ուզածդ:

Տէրը նայեցաւ կարմրալանջին և ժպտեցաւ, իր ժպտին մէջ հազիւ նշմարելի տխրութիւն մը կար սակայն: Ետոյ ըսաւ. «Ես քեզի կարմրալանջ անուանեցի և այդ է քու անունը, բայց դ՛ուս պիտի հայթայթես օր մը քու կարմիր փետուրները»:

Թռչունը Տիրոջ ձեռքի շարժումին վրայ նորէն թաւ օդին մէջ: Ետոյ սկսաւ մտածել թէ ինք, փոքր արարած մը, ի՞նչ կերպով կրնար կարմիր փետուրներ հայթայթել իրեն համար:

Անհաշիւ տարիներ իրարու յաջորդեցին: Մարդերը քաղմացան և յառաջդիմեցին կեանքի բոլոր մարգերուն մէջ: Ստեղծողն ճշակել հողը և նաւարկել ծովուն վրայ: Ստեղծողն կարելի ու հազնիլ զանազան կարգի զգեստներ և գործածել թանկագին զարդեր: Երկեցին հոյակապ քաղաքներ, բայց մանուշիկ տաճարներ, Եգիպտոսի, Հռոմի և Երուսաղէմի մէջ:

Այս շրջանին նոր օր մը ծագեցաւ, մէկը այն օրերէն զոր երկար տառն պիտի յիշուի աշխարհի պատմութեանը մէջ: Այդ օրուան առաւել, կարմրալանջը նստած էր մերկ բլուրի մը վրայ, որ կը գտնուէր Երուսաղէմի պարիսպներէն դուրս և կ'երգէր իր ձաղերուն համար, որոնք կը հանգչէին թաւաւաքին խորը շինուած աղուոր բոյնի մը մէջ:

Կարմրալանջը կը պատմէր իր ձագերուն ստեղծագործութեան հրաշալի օրերուն մօտին, թէ ինչպէս Տէրը ստեղծելէ

վերջ աշխարհի բոլոր արարածները, իւրաքանչիւրին շնորհած էր իրեն յատուկ անունը: Յետոյ տխրութեամբ կը վերջացնէր պատմութիւնը, թէ երկուր տարիներ անցած էին այդ յիշատակելի օրէն ի վեր, բազմաթիւ գոյնղգոյն և գեղեցիկ թռչուններ դուրս եկած էին իրենց հաւկիթներէն և կարծիր վարդեր բացուած տրեխն տակ, սակայն կարմրալանջը կը մնար միշտ նոյն գորշ թռչունը, առանց կարծիր փետուրներու:

Ձագերը լսելէ վերջ այս պատմութիւնը նախ տխրութեամբ իրարու նայեցան, յետոյ բանալով իրենց աղուորիկ կտուցները, միաբերան ըսին իրենց մօրը՝ թէ արգեօք իրենց նախնիքը ժամանակի ընթացքին ըրած էին անհրաժեշտը, կարենալ ունենալու համար այդ թանկագին կարմիրը:

— Մենք բոլորս ալ ըրած ենք մեր լաւագոյնը, սակայն անօգուտ: Առաջին կարմրալանջը անգամ մը հանդիպեցաւ իրեն նման ուրիշ թռչունի մը, և զայն սիրեց ուժգնօրէն, իր սիրտը այրելու աստիճան: Պահ մը տարուեցաւ մտածելու թէ Տիրոջ նպատակն էր եղած որ ինքը այնքան ջերմօրէն սիրէր, որ իր սրտի տաքութենէն կուրծքը կարմրէր, բայց անօգուտ: Իր յաջորդներն ալ նոյնը փորձեցին և ձախողեցան, բնական է որ դուք ալ պիտի ձախողիք անխուսափելիօրէն:

Փոքրիկ ձագերը շատ տխրեցան իրենց մօրը ըրած այս պատմութենէն, ցաւելով որ այդ գեղեցիկ կարմիրը պիտի չգար գունատրելու նորարոյս փետուրներով ծածկուած իրենց գորշ լանջքը:

— Մենք տակաւին կը յաւատայինք թէ երգը պիտի օգնէր մեզի, ըսաւ մայրը: Երկրորդ կարմրալանջը երգեց, մինչև որ իր սիրտը հալեցաւ: Ան կը կարծէր թէ երգին կրակը, որ իր սրտին մէջն էր, կարմիրով պիտի ներկէր իր կուրծքին փետուրները:

— Մենք կարմրալանջերս յայտնի ենք նաև մեր քաջութեամբ և արժանիքներով, ըսաւ թռչունը: Երրորդ սերունդին պատկանող կարմրալանջը քաջութեամբ կըռուած է միւս թռչուններու հետ, բոցաժառելով իր սիրտը յաղթանակի հպար-

տութեամբ, մտածելով թէ իր կուրծքին փետուրները կրնային կարմրիլ պայծարի կրակէն, որ կ'այրէր իր հոգիին մէջ: Սակայն մեր բոլոր նախաձայրերը վերապահեցան իրենց կարգին: Ի՞նչ կրնային ընել, անսնք փորձեցին կեանքի լուսագոյն բաները, սէր, երգ և պայծար:

Մայր կարմրալանջը սակայն յանկարծ կեցուց իր խօսակցութիւնը, որովհետեւ երեսադէմի դուռներէն մէկէն մեծ քաղմութեամբ թափօր մը դուրս կ'ելլէր ու կը դիմէր դէպի այն բլուրը, ուր կարմրալանջին բայնը կար: Կային հեծեալներ, ամհնի ձիերու վրայ, զինուորներ, երկար նիզակներով, և դահիճներ, մուճերով և քամերով: Թափօրին մէջ կը նշմարուէին կղերականներ, դատաւորներ, լացող կիներ և ապա յիմարացած ամբոխ մը՝ որ կը կանչուէր, ինքն իր վրայ գալարուելով:

Կարմրալանջը իր բոյնի եղերքը նըստած սկսաւ զոգալ, վախնալով որ թաւաւը, որուն մէջ իր բոյնը կար, կտան կը դառնայ և իր պզտիկները կը մեռնին:

— Ուշագրութիւն, ըսաւ իր անպաշտպան ձագերուն, քովքովի եկէք և մնացէք խաղաղ, ահա մեզի կը մօտենայ ձիաւոր մը, ինչպէս նաև զինուոր մը՝ հմբած երկար ներբաններով սանդուխտ: Հոս կը դիմէ նաև փոթորկայոյզ ամբոխը: Յետոյ բնազդօրէն տարածեց թևերը իր ձագերուն վրայ:

— Ո՛հ, սարսափելի է տեսարանը, ըսաւ իր ձագերուն, ես չեմ ուզեր որ դուք վկաները ըլլաք այս արտմութեան: Երեք դատաւորտեալներ կան, որոնք խաչուելու կը բերուին: Յետոյ աւելի տարածեց իր թևերը որպէսզի պզտիկները չկորենան բան մը տեսնել:

Ձագերը կը լսէին միայն մուրճի հարուածներուն ձայնը, աղաղակները մեռնողներուն, և ունոցը վայրի ամբոխին: Կարմրալանջը կը հետեւէր ամբողջ տեսարանին, որ սոսկում կ'արթնէր իրեն, և չէր կրնար վերցնել իր նայուածքը երեք դժբախտներէն:

— Որքան անգութ են այս մարդերը, կը մտածէր կարմրալանջը, չի բաւարար

խաչերու վրայ դամուսեր են այս խեղճ արարածները, ահա անոնցմէ մէկի գլխին կը զետեղեն նաեւ փուշէ պսակ մը: Բաւական արդէն վիրաւորած են իր ճակատը և արիւն կը հոսի: Սակայն որքան զեղեցիկ է ան, և որքան խաղաղ ու քաղցր դէմք ունի: Սիրաս կտոր կտոր կ'ըլլայ երբ կը նայիմ իրեն:

Կարմրալանջին գութը տակաւ կը շատնար գլխուն փշկպսակ ունեցողին նկատմամբ: «Ա՛հ, իցիւ թէ եղբօրս արծիւին պէս զօրաւոր ըլլայի, պիտի երթայի խելի գինք արիւնոյ դամերը և մագիլներովս պիտի հեռացնէի գինք նեղողներէ: Փոքրիկ թռչունը ա՛յլ չկրցաւ դիմանալ, երբ տեսաւ շատցող արիւնը փշկպսակ կրողի դէմքին վրայ: Թէև փոքր և տկար, բայց կրնամ օգտակար ըլլալ այս տառապեալին»: Յետոյ ելաւ իր բոյնէն և թռաւ օդին մէջ: Փորձեց մօտենալ մէջտեղի խաչուողին, լայն թռիչքներ գործելով անոր շուրջը: Սկիզբները շատ դժուար եղաւ մօտենալ, սակայն տակաւ քաջութիւն առաւ, մօտեցաւ և իր պզտիկ կտուցով դուրս քաշեց փուշ մը՝ որ սկսած էր վիրաւորել խաչուողին ճակատը: Այս միջոցին խաչուալի դէմքէն իր կուրծքին վրայ ինկաւ արեան կաթիլ մը, տարածուեցաւ և զունաւորեց փոքրիկ թռչունին աղուսը լանջքը:

Երբ մայր Կարմրալանջը իր բոյնը վերադարձաւ, փոքրիկները սկսան ուրախութեամբ աղաղակել թէ իր կուրծքը կարմիր էր, վարդերէն աւելի զեղեցիկ գոյնով:

— Կաթիլ մը արիւն է միայն, խեղճ մարդու ճակատէն կուրծքիս ինկած, ըսաւ թռչունը, վաղը կ'անհետանայ, երբ լուացուիմ առուակի կամ լճակի մը մէջ:

Սակայն Կարմիրը չանհետացաւ, երբ թռչունը օրեր յետոյ լուաց ինքզինքը մօտակայ ջուրերուն մէջ: Ընդհակառակն, երբ պզտիկներն ալ մեծցան, արեան այդ կաթիլը չողաց անոնց ալ կուրծքերուն վրայ, ինչպէս որ ան կը չողայ բոլոր Կարմրալանջերու կուրծքին, այն օրէն ի վեր:

Ահա թէ ուրկէ առաւ Կարմրալանջը իր կուրծքին կարմիրը:

Ս. Լ.

Ս Պ Ա Ս ՈՒ Մ

Դեռ կը սպասեմ օրերուն լաւ, Արեւներուն՝ օրհնեալ, պայծառ, Խոսումներուն զեռ անվրնար, Հոգիս ըրած մութ հայելի, Տարիներուն աննիրքեկալ:

Կ'անցնին օրերն ու ամիսներ, Անլուսնկայ գիշերներու Կարաւանին նրման անձայն, Խալ է փրցրեք անիւն անհուն ժամանակին, ձամբաներուն վրայ մրթին:

Դեռ կը սպասեմ ըզգայով թէ, Անգորութիւնն հախախտ է, Ուժին միայն հաւատացող Մարդոց համար: Լուսինն արծաթ դազող մ' ինչպէս Հորիզոնէն ամէն գիշեր Կը բարձրանայ փոսփորափայլ:

Դեռ կը սպասեմ, Մինչ ծիլ ու ծառ, դաւս եւ անտառ, Դարնան շունչով Կը սարսրան ու կը ծաղկին, Բնութիւնն ամբողջ կը ծոցուորի, Դողէ մ' անհուն ու բեղմնաւոր, Քարերն անգամ կը կայծկրլան Ապամանգէ ծիծաղներով: Բայց հոգոյս խոր վիշտն է նրսեր, Վրանն ինչպէս վաչկատունին, Աւազներուն՝ արեւախանձ:

Շուրջս ու հեռուն, Փրխոր մարդոց, Բրբջանք ու քոյն, Արլաք սրլաք, սիրս ծակող: Բայց կը սպասեմ եւ օրերուն Վաղուան ծագող, Երկարելով սրբիս բաժակն Իր զինիին ոսկիափայլ, Որուն կարօտն ունին այնքան Շրթներս այսօր:

1957, Ամման

Վ.ՏԱՐԱՆԴԻ

ԱՆՇԱՆՈՐ ՏԵՍԻԼՔԸ

... եւ նոցա բացան աչք եւ ծանեան զնա, եւ նա
եղեւ ի նոցանէ աներեւոյր: (ԴՄ. ԻԴ. 31):

Լուսարնակ բարեկամիս՝
Թորգոմ Պաւսիարբի անուռ յիշատակին:

Յոգնած՝ անոնք լուռ կ'երթային,
Երբ Երազ մը նթերային
Կեցուց զանոնք, ու լու ի լու՝
Աստուածային սո՛ւրբ այցելու,
Հարցուց անոնց. «Ի՞նչ գիտէին
Մասին այն Մեծ Մարգարէին,
Որ քիչ օրեր առաջ, հեռո՛ւն,
Հոգին տուաւ զէմն աստղերուն»:
— «Ալիկն»։ Ըսին, ու գայթ ի գայթ՝
Անտեսելով Լոյսն ճառագայթ,
Քայլերն իրենց ուղղեցին հոն՝
Ուր կը բացուէր մութ հորիզոն
Մ'իրենց տրտում նայուածքին զէմ,
Մինչ ասդին՝ վառ Երազ մ'եղեմ
Կ'արփաւետէր անոնց հոգին
Յառնող Լոյսի շողով մ'անգին:
— Լաւ. ըսէ՛ք ինձ. ի՞նչ ըսին ձեզ,
Հոգիներն այն բարի ու հեզ,
Մարդուն համար, որուն մասին
Կասկածներ ձեր շրթանց կասին:
Ըսի՞ն թէ Ան՝ թագաւոր հե՛զ,
Վրան չառաւ երբեք բեհեզ,
Ո՛չ ալ երկրի ծիրանին բորբ
Ծածկեց կորած քամակն իր որբ:
Ըսի՞ն թէ Ան՝ Թափոր լերան
Ամպերուն մէջ լուսածորան
Շողեր հագաւ վարդ ու լոյսի,
Մինչ մարգարէք զոյգ՝ մեկուսի
Անոր շրթանց աղբերակէն
Կ'ըմպէին Լոյսն իր բուն ակէն:
Ըսի՞ն թէ Ան՝ ծովամարրկին
Սանձեց զայրոյթն զոռ, մոլեգին,
Ու ալեաց վրայ քայլով տատան
Փրկեց աշխարհն ու իր տապան:
— «Անորոշ ու տարտամ բաներ
Մ'անոր մասին լրսեցինք, Տէ՛ր»,
Ըսին ճամբորդքն այն երկրքին,
Որ տրտմասուգ իրենց հոգին
Շալկած՝ զէմի սարակներուն
Կը նայէին լուռ, մոլորուն.
Մինչ արեւն ալ իր'կնամբտին
Թեքած՝ կուտար իր շունչն յետին:

— Ըսի՞ն թէ Ան՝ Սիրոյ Դիրքին
Բացաւ էջը սարսրազին.
Ու կըտակեց մարդկութեան հէք
Իրբեւ Խորհուրդ՝ հացն իր օթեկ,
Եւ գինին ալ իր սուրբ Արեան
Փոխան տուաւ, որ արբենան:
Ըսի՞ն թէ Ան՝ մութ գիշերին,
Իր Երազին տալով մարմին,
Վեհաանդորր քայլերով գայթ,
Իրբեւ սիրոյ Լոյս ճառագայթ՝
Վերնատունէն իջաւ Կեղորոն,
Գեթսեմանին գտնելու հոն,
Անոր թաւուտ ծառերուն տակ
Ըմպելու հուսկ մահու բաժակ
Հօրը ձեռքէն, որ երկինքէն,
Մութ նայուածքով մը ապաքէն,
Որդւոյն ճակտին՝ լուռ, մեկուսի,
Դրաւ համբոյրն Սիրոյ, Յոյսի,
Ու Յարութեան միացումին,
Որ օր մ'իրար միածուլուին:
Ըսի՞ն թէ Ան՝ պիղծ համբոյրին
Փոխան՝ բացաւ աչքը կոյրին,
Աննենգ սիրով՝ բարեկամին
Հացաւ մահն ու հազցուց մարմին:
Թէ՛ ականջէն վատ Մաղքոսի
Ձթողուց որ արիւն հոսի.
Սաստեւելով Վէմն ու անոր սուր,
Չարընկալուչ ունկան ի լուր:
Ըսի՞ն թէ Ան՝ վերասլացմամբ՝
Պատռելով օր մ'երկինք ու ամպ,
Ինքն՝ Իր Խաչին, ձեզ՝ Իր կրծոց
Վըրայ սեղմած՝ Վէ՛ս Տիգրախոց,
Պիտի երթայ, ու ետ՝ առ ձեզ
Դառնայ նորէն աղաւնոյ պէս
Հանգչիլ կրկին այն սեղանին՝
Ուր դուք գտաք ըսպեղանին
Հաց ու զինւոյ այն կենսառողջ,
Որ ձեզ Յոյսին կապեց ամբողջ:

Գողգոթային մինչ բացուէր գիր,
Հաւատքի շող մը երկնածիր

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Սուսին փուռ Ձարին,
 Կայ եւ ձիւղն ու Բարին,
 Կայ եւ Սէրը մաքուր,
 եւ Գութը իբրեւ փոյր,
 (Մարմնացած զրարքուն)
 Հիւանդին վրայ հակած,
 Կայ Մայրը մըշտարքուն
 Ինչպէս վարդ մը ծաղկած
 Մանուկի մ' սընարին:
 Ամէն ինչ, ձիւղն ու Սուսն,
 Բարին, Ձարն, Սէրն ու Գութն
 Նոյն ակէն կը ծագին,
 Կը դառնան նոյն ակին:

ՔԱՌԵԱԿ

Ի՞նչ լաւ է այսպէս յալիսենական
 Քունէն արթննալ,
 Արեւուն նայիլ, սիրով հըմայութիլ,
 Այբիլ, մոխրանալ:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Բացաւ անոնց ականողիք,
 Հոն կաթեցուց պուտ մը երկինք:
 Գետին ինկան, երկրպագին
 Ոյդ Անծանօթ մեծ Տեսիլքին:
 Ակնարկներով աղերսարկու՝
 Մէկը՝ Անոր, միւսն՝ իրարու.
 — «Տէ՛ր, հին փառացող նոր ծործով հիր
 Դու այս գիշեր առ մե՛զ ազիր»:

Իսկ Անծանօթն՝ եթերայա՛ծ
 Թնւեր առաւ վերասրլաց.
 Անոնց թողով ողջոյնն յետին,
 Որ Իր մասին ա՛լ չհրկմտին:

ՀՄԱՅԵԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ

(Պէյուք, Ապրիլ 1962)

ԿՈՐ ԳԱՅ ԳԱՐՈՒՆ

Կու գայ գարունը նորէն, մեղմի՛կ, անո՛յւ ժպիտով,
 Իր գայուսէն կը խայտան դա՛ւս ու անժառ, լեռ ու ծով.
 Կու գայ գարունը խինդով, ծափով, վիճով, ծաղիկով,
 Ցուրտ մահէն ետք նոր կեանքի արեւափառ պատգամով:

Կու գայ գարունը երգով, ալիակերպիչ իր ոյժով.
 Հին երազներ, տեսիլներ, քափուն իղձեր քողկուած,
 Իր սրինգէն կը յառնեն, մեզ կը զինեն նոր յոյսով.
 Ծերեր նոյնիսկ, հիւանդներ՝ ժամանակէն հարուածուած,
 Կեանքին հետ վառ, նորոգուող, ա՛լ կը կնկեն նոր դաշինք.
 Մահը նահանջն իր կ'ապրի հոգիին մէջ ամենուն.
 Վարը՝ երկիրն՝ նախօրէն գորգ, վերը՝ կապոյտ է երկինքն:

Օ՛, մտածումը դաժան, ուր գարնան շունչը բեղուն
 Զկարենայ ծաղկեցնել ո՛չ մէկ երազ ինձմէ ներս,
 Պատկերին դէմ այս յուզիչ՝ ի՞նչպէս զսպեմ արցունքներս:

ԵՆՔ ՆԱԺԱՆԱԶՈՒՄ

Կը կարծէի ես երբեմն թէ քիչ մեղքեր ունէի,
 Մեղքեր՝ թեթեւ, աննշան, մեղքեր՝ դիւրաւ քաղի.
 Թէ քանի որ մարդասպան, գող, անհաւատ մը չէի,
 Ես մօտ էի Աստուծոյ շատերէն քաղ մ'առելի:

Ու փառցած, ինքնագոհ, յանձնապատասխան ու յախումն,
 Զէի քաւուր ես յանախ տարբեր մեղքի մէջ խրած
 Իմ ընկերներս ձաղկելէ, ու վէներէ կրօս, բռնոն,
 Տալէ առիթ կրօնական ելոյթներով անզգած:

Սակայն այսօր, ո՛վ Աստուած, զերթ աբեղայ նորնմայ,
 Ես ըրի ուխտ մը անձայն, ուխտ՝ քաղելու յանցանքներս,
 Երբ քաջութիւնն ունեցայ շէ՛տ նայելու սրտս ներս.

Ուր սոսկումով ես տեսայ ի՛նչ արարքներ սեւաքոյր,
 Որոնց համար զղջումի շիր մ' իսկ արցունք չունեցայ,
 Ի՞նչ է հոգիս եթէ ոչ մեղքի անօր գարշաքոյր:

Գ. ՀԱՐՏԱՐ

Մ Ա Ր Գ Ր

Ո՛վ մարդ, իշխան ցամաքի ու ծովերու, խուզարկու անհավելի խորութիւններու ու անհասանելի բարձունքներու, ընդունարան ամպարագիծ ստեղծութեանց ու անպարփակելի սէրերու, ի՞նչպէս ողբամ անկումդ ամօթալի, նուաասացումդ եղկելի, գոյթումդ անուելի, սայթաքումդ անդոհալի:

Դուն՝ որ քեզմէ ներս կը կրես կայծը անմահութեան, որ զօրութեամբը մտքիդ կը ճախրես երկնային սլորաները ամպածրար, որ հաւատքիդ ոյժովը կը տեղափոխես լեռները ամրախորիսխ, ինկած ես այսօր կոչումիդ բարձրութիւնէն ու մեղքի բիրտ ու բղքաիչ ճիրաններուն մէջ կը հեծեմ ես յուսակորոյս:

Դուն՝ որ առանձնաշնորհումը ունիս տէրն ու իշխողը ըլլալու բոլոր շնչաւոր ու անշունչ էակներուն, այսօր գերին ես քու ձեռքերովդ լոյս աշխարհ բերւած ու ձեւաւորուած նիւթին ու մետաղին, իրենց գոյութիւնը քու հանճարիդ պարտական մեքենային ու արօմին:

Ո՛վ մարդ, խորամանկ՝ բայց նոյն տառն արգահատելիօրէն միամիտ, յուսովառ ու յուսախոր միանգամայն, խելացի-խենթ, համադրութիւն սեւի ու ճերմակի, լոյսի ու խտտրի, գեղեցկութեան ու աղեղութեան, աղբիւր՝ անոյշ ու լեղի ջուրերու, փառաբանութեան ու անէծքի, Հոգիդ՝ սիրոյ ու տաղալութեան հնաց մը փոխն ի փոխ, կրկէս մը հակադիր ու իրերամերժ ոյժերու պայքարին, ոյժեր հակամարտ՝ որոնցմէ մէկը միայն սահմանուած էր տէրն ու տիրականը, տեղական բնակիչը ըլլալու սրտիդ, իրաւունքս՛դ բազմելու անոր գահին վրայ, բայց որուն գահնկէց ըրիր անմտօրէն, ու անամօթաբար ներս հրաւիրեցիր միւս ոյժը, որուն պերճագեղ անուններ ճարելու մէջ հղար ա՛յնքան չուայ ու անոնցմով զայն մկրտեալու մէջ ա՛յնքան ճարտար: Չուզեցիր, առաւելագոյն պարագային՝ չկրցար արգիլել անոր մուտքը հոգեկան աշխարհէդ ներս, ու աստիկա կու գար առաջինին յաղ-

թանակին նկատմամբ ունեցած հաւատքիդ պակասէն, անոր կեանքիդ մէջ դրական ու ներգործող ոյժ մը ըլլալու հանդէպ ունեցած քու տարակոյսէն: Լաւագոյն պարագային՝ ուղեցիր ծառայել երկուքին ալ նոյն հաւատարմութեամբ, բայց անկարելին փորձած ըլլալու գիտակցութիւնդ, որ չուշացաւ, չկրցաւ քեզ զգաստութեան հրաւիրել:

Ինչո՞ւ անգոր ես այսքան կիրքերուդ առջև, ինչո՞ւ գերին ես դարձեր բնագոյներուդ կործանամէտ, ինչո՞ւ սարսկն ես հակումներուդ վայրաքարշ, ինչո՞ւ բաղձաղան մոլութեանց ամրակուռ շղթաներով կաշկանդած ես հոգիիդ թախքը լուսաթեմ, զգացումներուդ ճախրանքը վեհափառ, մատմուռներուդ խոյանքը բերկրապարզ: Ինչո՞ւ վախի ես անստուգութեան սարսափն է տիրական խորը աշքերուդ, փոխան սիրոյ կայծին, անդորրութեան պոյժառ երանգին, վստահութեան ու դահունակութեան արփիաշող շառայլին:

Ո՛վ մարդ, կ'արգահատիմ քու վրադ, որովհետեւ մոռցար Տէրդ ու Արարիչդ, ու դուն քեզ տէր կարծեցիր անձիդ ու աշխարհին:

Հասար երբեմն երանութեան լերան կատարին, բայց չկրցար երկաթօրէն մնալ հան, որովհետեւ եղար անմիտ՝ այդ երանութեանէն սերիշին բոժին չհանելու, զայն առանձին ըմբռնելու ուղիւն աստիճան, ու անխիղճ՝ հրել գլտորելու չափ այդ կատարին մօտեցնելու յանդգնութիւնը ունեցող եղբայրներդ:

Ճգնեցար շարունակ քակելու հանգոյցները տիեզերական մեծ խորհուրդին, կեանքի՝ խորհուրդին, մահուա՛ն խորհուրդին: Ու տրամեցար, անհունօրէն տրամեցար երբ գտար մտքիդ զօրութիւնը սահմանափակ, անտառակ, տնկարող թափանցելու տիեզերքը վարող մեծ օրէնքներու գաղտնիքին, ու կատաղութեանդ մէջ անգոր՝ բացիր բերանդ անէծքով ու հայնայանքով, մարդերուն դէմ, աշխարհի դէմ, անոր կարգուսարքը անօրինող մեծ ու անյայտ Ոյժին դէմ:

Ուղեցիր բնաւ չծարաւիլ, ու մերժած եղար ուրախութիւնը զով աղբիւրէ մը իր պապակը յագեցնող ճամբորդին: Ուղեցիր

կրքեք փութ ու փոթորիկի չհանդիպիլ, ու չկրցար ժպտիլ ձմրան ամայութենէն հաք ծաղկող դաշտերուն ու գարնան կենսապարգեւ ու ժպտուն արեգակին: Հեռու փոխար գիշերուն աղջամուղջէն, ու գրկուեցար վարդահեղ աշտաւաններու քաղցրութիւնը վայելիլու երանութենէն:

Չգիտցար թէ մէկ բարի գործդ, մէկ սիրտիչ խօսքդ, մէկ աղու ժպտդ, մէկ սրտաբաւ աղօթքդ ու մէկ ազնիւ տենչդ շատ աւելի կը կշռէին Աստուծոյ արդար նժարին մէջ քան թանկերով ոսկի ու արծաթ, մարգրիտ ու շափիւղայ: շատ աւելի հաճելի են Տիրոջ, քան լիարերով կնդրուկ ու զմուս, ստաշխ ու կրնամոն: ու շատ աւելի կը մեծցնեն քեզ քան տասնհազներով դովեստ ու տիպոս:

* *

Սթափէ՛, ո՛վ մարդ, ու թող կեանքը ըլլայ քեզի համար նախադուռ անմահութեան: ժպտէ՛, ու թող մեր զենհնար կերպ մոլորակը տայ քեզի նախաճաշակը եղեմին, որուն կորուստին կսկիծը շուքիդ պէ՛ս անբաժան մնաց քեզմէ, որուն վերադիւտին յոյսը նպատակակէտդ եղաւ յաճախ և որուն ցանկալի կեանքին վերադարձաւ տենչը տիրապետող եղաւ սաէպ զգացումներուդ աշխարհին վրայ: Արցունքներովդ մաքրէ գարշ ու գորշ մեղքերով բժաւորուած կաւը քու հոգիիդ, ու անոր բերեղային թափանցկութենէն դիտէ փոքր գալոց օրերուն, որ պիտի կերտուի քո՛ւ իսկ ձեռքովդ:

Սթափէ՛, ո՛վ մարդ, ու ամէն կական ու թառանչ թող վերածուի երգի ու ծիծաղի, ամէն կոճ ու ողբ դառնայ մեղեդի հոգեգուարձ ու քաղցրահնչիւն, տակաւ վառ ու թունաժէտ ամէն հայեացք փոխակերպուի սիրադորով ու լուսարուստ պիտի

Սթափէ ու փրկէ հոգիդ. անկորնչելի մասն է ան քու էութեանդ: Զանա՛ փրկել զայն, գանձը մնայուն ու անփոխարինելի, գիտցիր գուրգուրալ վրան ամէն վայրկեան:

Սթափէ՛, ո՛վ մարդ, զգաստացիր, ահա հասած ես եղերքը անդունդի մը՝ խոր ու ահաւոր: փոքրիկ սայթաքում մը՝ ու անխուսափելի է անկումդ, անկանգնելի

զլորումդ, անվերադարձ անհետացումդ այս ժպտաշող ու զեղած ծիծաղ մոլորակի երեսէն:

Բայց վերցո՛ւր հայեացքդ գէպի երկինք, հաւատա՛, երանելի քու նախնիքներուդ նման, թէ «ամենայն տաւրք բարիք և ամենայն պարգևք ի վերուստ են իջեալ», ազատագրէ՛ եսդ մեղքի ու մոլութեանց կապանքներէն, ամենէն խիստ բռնադատութեան վզիդ անցուցած շղթաներէն ալ բիրտ ու անազարոյն, սին ու անցաւոր փառքի մը կամ ափ մը հոգի համար եղբորդ հետ պայքարելէ առաջ մաքառէ՛ հոգիդ իրենց անարգ ու գաժան բռնակալութեանը տակ պահող, զայն ցնցի պէս մաշող ու հզծանող ժխտական սյուրուն հետ, ու պիտի իրենց խաղող լուծումը գանեն առջեւդ դրուած բոլոր այն հարցերը՝ որոնց լուծման համար արեւնահաղութիւնը կը նկատէիր հարկաւոր, ու պիտի զգաս դուն քեզ յաղթանակի գինիովը արբշիւ ու կենսախայտ, ու երջանկութիւնդ պիտի ըլլայ անհամեմատօրէն մեծ ու անխառն՝ քան երջանկութիւնը աշխարհը նուաճող ծիրանափոռ կայսրերուն: Վասնզի դուն նուաճած պիտի ըլլաս քո՛ւ իսկ փոքրիկ տիեզերքդ, զայն խռովող Չարուժը՝ աւելի ճիշդ, ու պիտի ըմբռնես դադանիքը ըլլալու հաշտ ինքզինքիդ հետ, ընդդէմ խռովակոծ աշխարհի մը սասանեցուցիչ վերիվայրումներուն: Նուաճած պիտի ըլլաս կամշոտ ու կամակոր եսդ, յամառ ու ապերասան, ու պիտի ունենաս երկնատաւր խաղաղութիւնը, ամբողջական ու յաւերժական, զոր այս աշխարհի զօրութիւններէն ո՛չ մէկը ո՛չ մէկ տանն պիտի կրնայ քեզ պարգեւել: ոչ ալ, զայն ձեռք ձգելէդ հաք, հակառակ կամքիդ, քեզմէ տանել: Ու այս բոլորով ու այս բոլորէն հաք, ապահոված պիտի ըլլաս քեզի երանութիւն մը անանց ու անվախճան, իսկ այս վշտահեծ մոլորակին՝ արշալոյս մը աննախընթաց, արշալոյս մը պայծառ ու անշամանդող:

ԳԵՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԳՈՅՆԵՐԵՐԻՑԱՆՑ

(1250? - 1315?)

Կրիկիոյ, յատկապէս Սկեռայ վանքին մէջ ծաղկող նշանաւոր Գրիշներէն մին է Ստեփանոս Քաչն։ Գոյնեքերիցանց կայ-թառօնցի կամ կայծառօնցի։ Ծնած է հաւանաբար ժ. Գ. դարու կիսուն։ Ուսած է Սկեռացի կամ Լամբրոսոնցի Գէորգ վարդապետի ձեռքին տակ, մնալով անոր մօտ 18 տարի, և հիմնովին տիրանալով մասնաւորաբար գրչութեան արուեստին։

Իր խնդրանքով Գէորգ Սկեռացի գրած է երկու խրատներ։ Խրատ վասն Հանգամանաց Հեգից և Առողջանութեանց, և Խրատ Գրչութեան։

Գոյնեքերիցանցի գրչագրական գործունէութիւնը կ'ընդգրկէ երեք տասնամեակներ, նախ Կրիկիոյ մէջ 1285-1307, և ապա Մաղուսայի (Յոմակուսթա) մէջ, Կիպրոս, 1307-1314։ Իր օրինակած ձեռագիրներէն մեզի հասած են մօտ տասնեակ մը մատենաներ։ Իր կարգին Ստեփանոս Քաչնայ հասցուցած է ընտիր Գրիշ մը՝ վահրամ Սարկուազ։

Ստեփանոս Գոյնեքերիցանց առհասարակ գրած է մագաղաթի վրայ, ընտիր բոլորգրով, կրօնական բովանդակութեամբ երկեր։ Կը դասաւորենք ժամանակագրական կարգով։

1. — 1288. — Սկեռացի Գէորգ վարդապետի աշակերտներէն իշատաւոր Դպիր փափաքած է ունենալ Աստուածաշունչ մը։ Հին կտակարանի առաջին մասը գրած է ինքը (1285)։ Նոր կտակարանը ստացած է իր քնդին Աստուածատուր քահանայի օժանդակութեամբ։ Ստեփանոս Գոյնեքերիցանց ալ գրած է մարգարէական մատենաները և սրբադրքերէն մէկ քանին։ Այս Աստուածաշունչը երբեմն կը գտնուէր ի Պրուսոյ։

2. — 1290. — Մագաղաթեայ Աւետարան մը. օրինակած է Արմէնի Անապատին մէջ, Կոստանդին քահանայի համար։ Այս Աւետարանը ասեմօք կը գտնուէր Սիւս։

3. — 1292. — Մագաղաթեայ Աստուածաշունչ, գաղափարած է իրեն համար, փաք բոլորգրով, իր ուսուցչին Գէորգ Սկեռացիի և անոր աշակերտին իշատաւոր Դպրի օրինակներէն։ Էջմիածնի Մատենադարանին մաս կը կազմէր նախապէս։

4. — 1297. — Աստուածաշունչ, օրինակած է Սմբատ Թագաւորի և Գրիգոր Անուարդեցի կաթողիկոսի օրով։ Գիրքս երբեմն կը գտնուէր Եւդոկիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցին։

5. — 1297. — Օրինակած է Եսայիայ մարգարէութեան գիրքը, Ասանայի Ս. Ղազար եկեղեցին կանգնող Ոսկեհեր քահանայի բաղձանքով։ Ձեռագիրս այժմ կը գտնուի ի Ս. Յակոբ 356 թուահամարի տակ։

6. — 1300. — Հին կտակարանի երկբորդականն գրքերը — Եսթեր, Յուդիթ, Տովբիթ, Ա. Բ. և Գ. Մակարայեցիք — և զանազան ծառեր. օրինակած է իրեն համար։ Այս գիրքը այժմ կը գտնուի Ս. Յակոբեանց Ձեռագրատան մէջ, երկու հատորի բաժնուած. ծառնախրը թուագրուած 368, իսկ Հին կտակարանի Մատենքը 369։

7. — 1310-1312. — Մաղուսայի մէջ, Կիպրոս, օրինակած է Գործք Առաքելոց հանգերձ կաթողիկէ Թղթովք (1310) և Աւետարան ըստ Յովհաննու (1312), Կիպրոսի սինէջալէս տիկին Ալիծի հրամանով։ Այս ձեռագիրը կը գտնուէր Կերլա՝ թուագրուած 31։

8. — 1314. — Դարձեալ վերոյիշեալ տիկին Ալիծի հրամանով Մաղուսայի մէջ օրինակած է Սաղմոսարան մը և զանազան գլուխներ ժամագրքի, ծառացի և Գոնձարանի վերաբերեալ. ինչպէս նաև Թովմաս Ագուինացիի Յաղագս Զօդուածոյ Հաւատոյ երկը։ Այս ձեռագիրը ևս կը գտնուի ի Ս. Յակոբ, 265 թուահամարով։

Իր գրչէն մեզի հասած են շատ մը յիշատակարաններ և քանի մը վերտառութիւններ։ Կարեւորները կը ներկայացնենք այստեղ, ամբողջութեամբ կամ մասամբ, դասաւորուած ժամանակագրական կարգով։

1. — 1288. — Պրուսայի Աստուածաշունչէն. —

«... Ի ժամանակս աստուածապաշտ արքայի Լեւոնի՝ որդւոյ Հեթմոյ, և ի նորուն աստուածասէր անդրանիկի Հեթմոյ տէրութեան աստուածապան բերդիս Լամբրանի, և ի կաթողիկոսութեան աստուածահաճոյ կրկին ծերութեամբ պատուեալ տեառն Յակովբայ, ՉԼԴ [= 1285] թուականիս Հայոց գրեցաւ տառս յաստուածապան սրբաբանս մեծի ուխտիս Սկեռայի, ընդ շքով թեոյ աստուածապան սուրբ նշանիս և սրբոյ Փրկչիս, յառաջնորդութեան տեառն Մինասայ: ... Ըստ բանի սրբոյ ուրումն, որում բողծոյ ոք՝ նմին և հասանել ջանայ: Վասն զի բուռն է քան զմահ սէր, զոր ջուրք բողծումք ոչ կարեն շիջուցանել, մանաւանդ յորժամ յԱստուած իցէ առփռւմն: Այսպիսեաւ երանելի ըզձիւք առ ստացումն աստուածաշունչ տառիցս վառեալ սրբանունդ պատանին Խաչատուր, թիւագրութեամբ Գէորգեայ վարդապետի, առ որում կայր ի վարժս կրթութեան բանի և գրոց, ուսումնասէր դպիրն Խաչատուր, ինքնագիր երկաւք ստացաւ զգիրս Մինդոցն, զԴատաւարացն և զԹագաւորութեանց: Եւ վասն ոչ բերելոյ տկար մարմնոյն զերկս գրութեանն՝ աւժանդակեաց սնուցիչ նորին և քեռի աստուածապաշտ քահանայն Աստուածատուր, և սակս աղքատութեան կարծեաց՝ նախ զնոր կտակարանս ևս գրել իբրեւ զյոյժ հորկաւոր: Եւ դարձեալ յԱստուած խրախուսեալք՝ իմով ձեռամբ Ստեփանոս Գոյնեւր երիցանց փցուն գրչի ստացան զաստուածային գիրս սրբոց մարգարէիցն և զսրբադրաց սմանց, յՉԼԷ [= 1288] թուականիս ...» — Զ. Գ. Զարբ., Մատ. Հայկ. Թարգ., էջ 156-7:

2. — 1290. — Սոսյ Աւետարանէն. —

«... Արդ գրեցաւ սա ի լսարանում խցկան ի հիւսիսակողմն թիկունս լերինս որ կոչի Արմէն, որ և հուպ կայ յելից անմատոյց ամբոցին Լամբրանի, այն որ երեւելի ճոխութեամբ նստի ի գլուխն Տարսնի՝ յառաջնում դահաւանդի ահաւոր լերինն Տաւրոսի, ի թուականիս Հայոց ՉԼԹ [= 1290], ի հայրապետութեան տեառն Ստեփանոսի յառաջնում ամի և ի թագապահութեան Հայոց խաղաղարար և բարեհամբաւ արքայորդւոյն

տեառն Հեթմոյ սրդւոյ Լեւոնի: Եւ գրեցաւ յազնիւ և յամեն ընտիր աւերիակէ, տինա, և յարուեստ բանի ոչ յաննշան գրչէ, այլ լի և կատարեալ արուեստիւ ի բանս, ի բառս, ի լծորդս, ի բոցատոս, և ի արտճուռնս առողանութեանց: Վասն որոյ աղաչեմ զհանդիպողոց և զվայելողոց աստուածեան տառիս, սրտի մտաւք յիշել ի Քրիստոս զկոստանդին քահանայ զատացող սորին և զկանխադոյն ի Քրիստոս հանգուցեալ ծնողսն իւր և զամուսինն իւր, և զամենայն զգարմն իւր և զուսուցիչս: Եւս առաւել զբարեաց յիշատակաց արժանի հոգեւոր մայրն և զսնուցիչ նորին զտիկին Ալիծ կրօնուսուր՝ համեստ և պատկառելի վարուք ծերացեալ, և ամաւ յառաջ ի Քրիստոս հանգուցեալ, և զիս զմեղուցեալ գրիչս Ստեփանոս Գոյնեւր երիցանց, և զծնուղսն և զուսուցիչսն իմ ...» — Զեռագիր Տեառ Սահակ Կթղ. Խապայեանի:

3. — 1292. — Էջմիածնի Աստուածաշունչէն. —

«Փառք... Որ ներեաց անարժանիս և ևս զաւերութիւն տկար և մեղաւք լցեալ անձինս մեղաւոր հողոյս Ստեփանոս Գոյնեւր երիցանց, որ թէպէտ և սպասուորական աշտիճանի վիճակեալ էի, սակայն ամաչեմ կոչել զիս ի բարձրագունէն, այլ մականունութեամբ կոչիմ Գոյնեւր երիցանց: Որ յոյժ առփելի սիրով անխտոր և անշեղլի մտաւք՝ ի յետին ժամանակի իմոյ ցանկացաւ իղեալ աստուածաւանդ մարգարէական բանից հնոյն, և աստուածայրականին Յիսուսի լուսափառ նոր վարդապետութեան: Եւ իմոյն երկաւք և բողում աշխատութեամբ զփափաք տենչանաց սրտիս լցի, և յանդհանաւ աւարեցի զաստուածաշունչ գիրս բովանդակ, և զայլ պիտանացու և զյոյժ հորկաւոր եկեղեցական աւանդութիւնս ըստ իմոյ կարողութեանս խոշորագիծ գրով: Արդ աղաչեմ զամենեւեան զհանդիպողոց որք ուսէք ի կենաց մանանայէս մտաւք, և զպատուք ծարաւ հոգւոյ՝ կենդանաբուղիս ջրովս աստուածայնով արբուցանէք, յիշխալիք ի Քրիստոս զհոգեւոր հայրն իմ և լուսաւորիչ զԳէորգ վարդապետն, և զհամակամ աշա-

կերտ նորին զՍաշատուր, յորոց աւրինակաց և զգիրքս գրեցի բազում խնամարկութեամբ ի նոցանէ: Այլ և մեղաւք թաթաւաւ անձին գրչիս՝ մեղաց թողութիւն հայցեցէք ի Քրիստոսէ: Նա և մերն ծնողաց և եղբարց և քերց հարազատաց, նաև ուսուցչաց և սննդակից բնկերաց մերձակայիցս և անմերձից: Յիշեսլիք ի Քրիստոս զկոստանդին քահանայ Տարսուսցի և զծնուղոսն իւր և զհոգեւոր մայրն իւր, որ բազում գութ խնամաց ցուցեալ է նոցա յիս: Յիշեսլիք և զԴաւիթ սարկաւագ յորոյ արդեանցն կայ ի նիւթ սորին: Յիշեսլիք և զՎահրամ որդի Գորգոյ որ աւգնեաց ի նիւթ սորին: ... Թուական 2000 [= 1292]: — Շողակաթ, Հայգ. Ժողովածու, Վաղարշապատ, 1913, Տախտակ 2:

4. — 1297 էն առաջ. — Վերադառնալ թիւններ.

ա. — [Խրատ վասն հանգամանաց հեգից] «Գէորգոյ վարդապետի արարեալ ի խնդրոյ Ստեփանոսի մականունն Գոյներերիցանց կայթառանցւոյ մեղսաներկ անձին»: — Գրչութեան Արուեստի Լեզուական-Քերականական Տեսութիւնը Միջնադարեան Հայաստանում, Լ. Գ. Խաչերեան, Երևան, 1962, էջ 287:

Բ. — «Խրատ Գրչութեան, զոր արարեալ էր զսա յառաջագոյն Գէորգոյ Վարդապետի ի խնդրոյ ուրումն, զորոյ զպակասն ի նմանէ յետոյ իմ ի Վարդապետէն խնդրեալ և նա կատարեաց զխնդրուածս իմ, եղեալ յառաջ զԱռիտակիսի արարեալն, և զթերին ի նմանէ կատարեաց ինքն ինձ նուազս Ստեփանոսի Գոյներերիցանց, որոց ողորմեսցի Տէր արարողին և խնդրողին»: — Նոյն, էջ 308:

5. — 1297. — Եւդոկիոյ Աստուածաշունչէն. —

«Գրեալ ձեռամբ Ստեփանոս Գոյներերիցանց ի 2002, ի թագաւորութեան Հայոց Սմայատայ և ի կաթողիկոսութեան տեառն Գրիգորի»: — Մատ. Հայկ. Թարգ., էջ 156:

6. — 1297. — Ետայի Մարգարէէն, 200. Ս. Յ. Թ. 356. —

«Փառք ... Բաղձանաւք առ ի Քրիստոս յուսոյն շարժեալ աստուածաւէր

քահանայ ոմն՝ անուն Ոսկեհեր, և ի փութամութիւն տաճարին Աստուծոյ զոր կանգնեաց յանուն Սրբոյն Ղազարու, յաստուածապաշտ քաղաքն Ատանա, կամեցաւ ստանալ զաստուածաբան գիրս մարգարէին Ետայոյ: Եւ առ այս թախանձեալ զմեղսաներկ գրիչս Ստեփանոս Գոյներերիցանց. և ես թէպէտ վասն ի ծերութիւն հոկեալ, և նուազութեան աշաց և բթութեան զգայարանաց, որոց առաջութեամբն ի ճահ կատարին արուեստք, և զարգարուն յաւրինին ձեք՝ աղքատացեալ, այլ՝ ոչ կտացի անլուր լինել խնդրողին. խոշոր և մացառոտ զծիւ ձարբռեցի զսուրբ գիրս զայս, ի վայելս Ոսկեհերի և ի զգուշութիւն անձին ի կեանս, և յետ մահու յիշատակ բարեաց որոց Տէր ժառանգեցուցէ, որք սպասաւորեն սուրբ տաճարին Սուրբ Ղազարու: Զորս աղաչեմ զարքաւէր ժառանգաւորսդ սուրբ տաճարիս և սուրբ մատենիս, միամիտ սրտիւ յիշել յաղութս զստացուղ սորա զՈսկեհեր քահանայ և զծնուղս նորին, և զամենայն զարմն իւր, ևս և զտառապեալ ոգիս զնուաստ գրաւդս, և զծնուղսն և զուսուցիչսն իմ ի Տէր, և դուք յիշեալ լիջիք յառատ ողորմութիւնն Աստուծոյ: Գիրքս այս ի թուին 2002 [= 1297] աւարտեցաւ ի փառս Աստուծոյ, ի թագաւորութեան Հայկազեան ազգիս Սմբատայ և ի կաթողիկոսութեան տեառն Գրիգորի»: — Յուլիան 200. Ս. Յակոբեանց, Գ. Հատոր, էջ 277:

7. — 1300. — Հին և նոր պատմութեանց Ժողովածոյէն, 200. Ս. Յ. Թ. 368, 369. —

«Փառք ... Ես մեղաւոր հոգս Ստեփանոս ցանկացայ աստուածաշունչ գրոց ստանալ և կատարեաց Աստուած զփառքս իմ, և գրեցի որպէս հանդիպեցաւ, երեք գիրք ի տուփ մի, և այլ շատ, և այլ սակաւ, և հանդիպեցաւ այս գիրքս վերջոյ քան զամենայնսն: Եւ զի էի ես կարի յոյժ տկարացեալ յաշաց, և տագնապ մեծ ի մահմտականացն, և էր գիրքս յոյժ նուրբ՝ կամեցայ ի նոր պատմութեանցս զայսչափս ի հետ գրել. կէս գրոցս հին պատմութիւն, և կէս գրոցս նոր: Աղաչեմ ներել սղալանացս և խոշոր

ձաքոտանացս, զի յոյժ վշտաւք և տա-
ռապանաւք գրեցի: Աղաչեմ ներել և թո-
ղութիւն խնդրել յանցանաց իմոց ի Քրիս-
տոսէ, և ինք ձեզ թողցէ: Գրեցաւ ի թուիս
25թ [= 1300], ի դառն ժամանակիս,
քանզի զլամպրունին քաղաքն և զայլ
շրջաքնակս այրեցին մահմետականքն, և
մեք մազապուրծ հազիւ հազ կարացաք
գերծանել Աստուծոյ աւգինութեամբն, և
այժմ կամք յերերման և ի սասանման,
զոր Տէր Յիսուս և իս արասցէ բարեխաւ-
սութեամբ սուրբ վկայիցն իւրոց. զի
վասն ծովացեալ մեղացն իմոց այս ամե-
նայն գործեցաւ: — Յուլի 26. Ս.
Յակոբեանց, Դ. Հատոր, էջ 16:

8. — 1307. — Երևանի Աւետարանէն,
թ. 7691. —

«Յիշխելիք... և զսակաւ աշխատաւդս
ի սմա վասն ուղղութեան՝ զմեղաւոր հոգս
Ստեփանոս Գոյնեբիցանց...»: — Լ. Ս.
Առաքելական, Յիշատակարաններ ԺԴ. Դարի,
էջ 52:

9. — 1310. — Գործոց Առաքելոց Մեկ-
նութեանէն, 26. Ս. Յ. Թ. 700. —

«Փառք... ի թվականիս մերոյ ազգի
25թ, մեղաւոր հոգս Ստեփանոս Գոյնեբի-
ցանց՝ էի յառաջ ամօք եկեալ ի կիպրոս
կղզի, իբր թէ ի բքախառն հողմոց փա-
խուցեալ և սակաւ մի յանդորրեալ՝ մերձ
յաստուածասէր ծառայք Տեառն եկեալ
յարեցեալ, և բազում խնամս գթոյ ի նո-
ցանէ դաեալ, Ստեփանոս ոմն Այսոսոյ մա-
կանուն Գորգանց, հանդերձ աստուածասէր
մարբ և քերբ և զուգակցաւ. և էին մայրն
և քոյրն բազում ամօք այրիք, պատուե-
լոյ արժանաւորք, ըստ առաքելական հրա-
մանացն: Էր և ի տանս աստուածամերձ
այր մի անուն Յակոբ, յաշխարհական
հանդերձիւ, այլ գերազանցեալ առաքի-
նութեամբ քան զյոքունս: Եւ ես ի սոցա
միջի որպէս յաստուածատունկ բուրաս-
տանի միխթարէի ի սոցանէ զօրհանապազ:
Եւ յառաջ ամօք ի հրամայական խնդրոյ
տեառն Յոհաննիս յեղբօրէ թագաւորին
Հայոց Հեթմոյ, ի մեծ և ի սուրբ վար-
դապետէն Գէորգեայ Լամբրոնացոյ աշ-
խատասիրեալ կայր օրինակ համառօտիս
մերձ առ մեզ իւր ձեռացն գրով որպէս
թէ յիսաւն. և թէ կամենայք տեսանէք

ի գրոցս նախերգանի զոր առ երիս
խնդրողն առ տէր Յոհաննէս է գրեալ
նոյն վարդապետն Գէորգ: Ես եղի ձեռն
յԱստուած ապաստան եղեալ, և նա ես
կարողութիւն հասանել յաւարտումս: —
Յուլի 26. Ս. Յակոբեանց, Ե. Հատոր,
էջ 306-7:

10. — 1310. — Կերլայի Գործք Առա-
քելոցէն. —

«... Գրեցաւ պրակք սուրբ Առաքե-
լոցն, կաթողիկէիւքն հանդերձ, հրամա-
նաւ աստուածասէր և բարեպաշտ պարո-
նին տիկին Ալիծին, մաւրքաւր թագա-
ւորացն Հայոց, ի միխթարութիւն կենաց
իւրոց և յիշատակութիւն հոգւոյ իւրոյ,
ի ձեռն իմոյ նուաստիս Ստեփանոսի Գոյ-
նեբիբիցանց: ... ի թուին 25թ գրեցաւ,
ի բազմաթշուառ ժամանակի, որոց տա-
րակուսելոցն այց արասցէ մարդասէրն
Աստուած...»: — ԺԴ. Դարի Յիշատա-
կարաններ, էջ 68:

11. — 1312. — Կերլայի Յովհաննու
Աւետարանէն. —

«... Գրեցաւ աստուածաբան աւետա-
րանս Յոհաննու ի հրամայական խնդրոյ
աստուածասէր և բարեպաշտուհի պարոնին
տիկին Ալիծի սինէջալէսի կիպրոսի, որ
էր դուստր պարոն Հեթմոյ, որ տէր էր
լամպրունին, յիշատակն նորա աւրհնու-
թեամբ, և ողորմեցի նմա Քրիստոս Աս-
տուած, ամէն: Արդ, վերոյգրեալ բարե-
պաշտուհի պարոնն բազում ամս խնո-
մարկեաց զիս բազում և մեծ գթով, գրեթէ
որպէս որդեւէր ծնաւդ զանդրանիկ իւր,
այնպէս գթաց ի նուաստս և յանարժանս:
Եւ ես յետնեալս յամենայն բարեաց,
սուտանաւն Ստեփանոս, որ ամաչեմ ի
գերագունէ քահանայ տնուամբ կոչիւ,
այլ մականուամբ Գոյնեբիբիցանց: ...
Գրեցաւ ի թուին 25Ա, ի Դեկտեմբ. իթ,
ի կիպրոս կղզի, ի Մազուսայ, ընդ հո-
վանեաւ սուրբ Աստուածածնին: ... Այլ
յինէն, ձերպցելոյս մարմնով և մտաւք,
հազիւ այսպիսի ծրագրեցաւ, զգեղեցիկն
վեհքն ծրագրեն, զտեսանաւորդ աղաչեմ
մեր յանցանացն թողութիւն շնորհել...»: —
Նոյն, էջ 68-9:

12. — 1314. — Սաղմոսարանէն, 26. Ս.
Ս. Յ. Թ. 265. —

«Փառք... Ի թուականիս Հայոց ԶԿԳ, Ի թաղաւորութեան Հայոց Աւշնի, և Ի կաթողիկոսութեան Կոստանդնույ, եղև կատարումն գրոցաւ: Յերեսս անգեալ աղաւթն, որք հանդիպիք սուրբ գրոցս՝ յիշեցէք Ի բարին զարժանին յիշման գաւառ Աւիթն զսինէջալէսն Կիպրոսի, որ է զուսար պատրոն Հեթմոյ, որ էր տէր Լամպրունին, որոյ սղորմեացի նմա Տէր Աստուած, ամէն: ... Գրեցաւ յընտիր աւրինակէ տինա կատարեալ յարուեստ գրչութեան Ի Կիպրոս կղզի, Ի քաղաքս Մաղուսա, Ի վանքս Հայոց, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և Ս. Յովնանու Աւետարանչի: ձեռամբ մեղաւոր հոգոյ և անարժանի, Ստեփանոսի Գոյնըրերիցանց...» — Յուլի 26. Ս. Յովնանուց, Գ. Հատոր, էջ 61-2:

13. — Թուականը անյայտ: Արմաշի Տօնացոյցէն. —

«... Ես նուազ գրիչս Ստեփանոս մականուն Գոյնըրերիցանց, ութ և տասն ամ կացի առ սոս սուրբ վարդապետին մեծին Գէորգեա Լամբրունացոյ...» — Բ. Մ. Վ. Կիւլէսէրեան, Ժողովուրդին Տօնացոյցը, 1901, էջ 60:

Հետագայ Գրիչներ լաւ վկայութիւններ կու տան Ստեփանոս Գոյնըրերիցանցի մասին: Առոնցմէ կրնանք յիշել հետեւեալները:

1. — 1298 թուին, իր աշակերտներէն Վահրամ սարկաւազ կը գրէ. «Նաև առ սպազայսդ հանդիպօղս և ընթերցօղս կամ զաղափարօղս մաղթանք բարւոյ յիշման արժանաւորել զհօգևոր հայրն իմ և զուսուցիչ, որ իբրև զհօգ մաքրէ զիմ զմարմնական ախորժակս՝ յաստուածայինսն յորդարելով հանապազ աննախանձաբար, զՍտեփանոս Գոյնըրերիցանց» — Կիւլէսէրեան, Յուլի 26. Ղալաթիոյ, 1961, էջ 478:

2. — 1321 թուին Ստեփանոս երկայն կը գրէ. «Արդ, թէպէտ և անարհեստ էի գրչութեանս, փանաքի և անյարմար, այլ հանդիպեալ լաւ և ընտիր աւրինակի, որ զբաժ էր Ստեփանոս Գոյնըրերիցանց, այն որ լի էր և պատարուն յարհեստ գրչութեան և ընդ բնաւս հռչակեալ, նաև բանիւ կատարեալ և հօգւով լցեալ, որ-

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

(FREE LIBRARY, PHILA. PENNA U. S. A.)

Դ.

ԶԵՌԱԳԻՐ ԹԻԻ 122 — ՀԱՄԱՌՈՏ ՃԱՆՈՑ

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ. —

Թուլքի՝ 92: Պանպանտիկ՝ 2, մագաղաթեայ մատենի վերջաւորութեան, որոնք կը պարունակեն հին երկաթագիր հատուածներ նոր կապարանէն: Մեծութիւն՝ 13 × 9 × 3 սմ., 27 տող իւրաքանչիւր էջի վրայ: Դրուքիւն՝ երկսիւն, մանր բոլորգիր — սև մելանի կոզքին գործածուած է կարմիր մելան վերնադիրներու համար և գորշ մելան զարգարանքներու համար: Կոլի՝ տախտակեայ կաշեպատ — մաշած: Նիւր՝ կարծր այլ ոգորկ և փայլուն թուղթ — շատ տեղեր գունատած ժամանակի աղղեցութեան տակ: Թուական՝ մօտ 1251, «Ի թաղաւորութեան Հայոց Հեթմոն (1) ... Ի հայրապետութեան Տեառն Կոստանդնու (2) ...» Դրուք՝ Յովհաննէս, Տեղի՝ «Ի գաւառիս ՅԱԼՈՒՏ և Ի մենաստանիս ԱԿՆԵՐ» վերջին կապով՝ Մատթէոս եպիսկոպոս: Թուական Կապի՝ ՌՃԳ (1103 + 551 = 1654): Կապարանի՝ չորս հատ: Թերուքիւն՝ մի քանի թերթեր ինկած են 33 րդ թուղթէն ետք:

(1) Հեթմոն Ա. Թագաւոր Կիլիկիոյ:

(2) ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՆ Ա. Կաթողիկոս Հայոց (1221 - 1267):

պէս ահա յայտնի է իմաստնաց և սոսյոգ գիտողաց: զի լի և կատարեալ էր արուեստիւ, ի բանս, ի բոսս, ի լծարդս, և ի բացատս, և ի արհմասնս ասպանութեանց» — Ժ. Դրուքի Յիշատակարաններ, էջ 169:

3. — 1358 թուին Գրիչ Աւագ երէց կը կրկնէ միևնոյն վկայութիւնը Ստեփանոս Գոյնըրերիցանցի մասին: — Տես, Արա. Արք. Սիւրմէեան, Յուլի 26. Հալէպի, 1935, էջ 118:

Ն. ԵՊՍ. ՇՈՎԱԿԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. —

Զեռագիրս կարելի է կոչել «ՀԱՄԱՌՈՏ ՃԱՇՈՅ»։ Կը բովանդակէ հետեւեալ բովանդակութիւնները. —

Ա. — ՃԱՇՈՅ — Թերթ 2-թերթ 56, Կը սկսի «Յանուարի զ ծնունդ Քոի ԱՃՅ մերոյ և այս կանան կատարի. աղ. կց. Տէր Հովսեփէ զիս . . .» և ինչ. Կը վերջանայ «Յիշատակ Պատարի և Պաշտօնի. յիւր ամբան գիտ. Սբ. առաքելոցն Յակովբայ և Յովհաննուս: Ճաշոցի այս համառօտ բաժնին 56րդ թերթին տ. սիւնակէն կը սկսի ձեռագրիս առաջին յիշատակարանը, որ հետեւեալն է. —

«Քս ԱՃ, ողորմեա գրողի ստրա ՅՈՒՀԱՆԷՍԻ և թող զմեզս նորա և որ բոլորով սրտիւ ցաւակցաբար խնդրէ և զնորայն ամեն: Արդ աղաչեմ զամենեւեան ավ սուրբ հորք և եղբայրք մանկունք նոր սիւնիս այք հանդիպիք յայսմ զծի, ոչ մեղադրել մանրութիւն գրի ստրա և խոչարութիւն և հատարութիւն զի վասն անճարակութեան արարի և իմ սիրտս զայս ուղեաց և այս էր կար մեր: Այլ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զեղկելի գրիչ յահանէս և զծնողսն իմ և ս առաւել զհարազատ եղբայրիկն իմ զկոստանդին վանական քահանայ սր ի աղա հասակի փոխեցաւ ի քրիստոս և եթող ինձ սուգ անմխիթար զի ոչ հանդիպեցաք միմեանց վերջին ողջունիւ. սրոյ ողորմեսցի նմա տէր յիսուս քրիստոս և թողցէ զյանցանս յիշողաց և յիշեցելոցս և նմա փառք յաւիտեանս ամեն»:

Բ. — ՄԱՇԹՈՅ — Թերթ 56բ-67բ: Կը բովանդակէ «Կանան Հաղորդ Տալոյ» և «Կանան Զամենայն վախճանեալսն ի Քրիստոս»: 67րդ թերթի բ. սիւնակին վրայ կայ հետեւեալ յիշատակարանը. —

«Յամի եթն հարիւրերորդի — և այժմու, ջնջուած բառ մը կայ — սկսեալ վեցերորդի թուարեութեան հայոց առմարի գրեցաւ ժամագրկունքս վասն ճանապարհի և անճարակութեան աշխարհիս Կիլիկեաց ի գաւառիս Յախուս ի հոչակաւոր և սուրբ մենարանիս Ակներ ընդ հովանեաւ սրբունայ տիրամար աստուածածնի և սուրբ առաքելոցն — տեառնեղ

(ջնջուած) — բաւրն յակարայ և կենսակիր նշանիս սուրբ Կոստանդեա և այլ աստուածունակ սրբոց որ հաւաքեալ կան ի սմա: Ի թագաւորութեան Հայոց Հեթմոյ քրիստոսաթրի և ուղղափառի սրոյ տէր աստուած առցէ նմա և որդեաց իւրոց Լիւնի և Թորոսի երկուր ժամանակ խաղաղութեամբ վարել զթագաւորութիւն իւրեանց: Ի հայրապետութեան տեառն Կոստանդեայ և ի հայրութիւն սուրբ ուխտիս հոգելից ծերունայ ճգնագղաց և քրիստոսաթր անձին Հայր Մխիթարայ և նորին հայրազատին բարեշնորհ երաժշտին վարդանայ. գրեցաւ սակաւագիծ մատենան ձեռամբ յոգնամեղ և եղկելի անձին Յահանէսի վշտալից և ազէտ գրչի զսր բազում վշտաւք իմ ձեռնամուխ եղեալ ի սո. (— Նայնիմաստ յիշատակարան նման թերթ 56ա. ի —) . . . զի այս էր կար մեր . . . յիշել զհանգուցեալսն ի քրիստոս զհարազատ եղբայրիկն իմ զկոստանդին կուսան քահանայ . . .»:

Գ. — ՏՕՆԱՅՈՅՅ. — (Շատ համառօտ) — «Աւետարանացոյց և ժամակարգութիւնք կարգեալ ըստ սրբոյ Լուսաւորչին աթոռայ զոր ընկալեալ սրբոյն Սահակայ և հասուցին առ մեղ նախնիքն մեր»: Այս բաժինը ունի թերթք 68բ-77ա և որ կը բովանդակէ Աստուածայայտնութեան ճրագայոցէն մինչև Խաչի Տօնը:

Դ. — Թերթ 77 ա. ի կէսէն Կ'երեկ «Էտանուրիւն սուրբ Երուզուբեան զոր ասացին սուրբ ժողովն որ ի Նիկիա եւ րեկալան ուղղափառ եկեղեցիք Հայոց»: Հաւատաժք: Քարոզ: Աղօթք «Փառք քեզ անսահման անուն և անդուգական անձնաւորութիւն . . .» Թերթ 78ա. երկրորդ կիսուն կայ հետեւեալ յիշատակարանը. —

«Արդ ես եղկելիս և յոգնամեղս Յահանես գրող ստրա խնդրեմ . . . ոչ դատապարտել զմեզ, այլ յերես անգեալ աղաչեմ որպէս շան սովեցելոյ առաք զփշրանս աղաւթից ձեր խնդրելով ի տեառնէ զթագութիւն մեղաց և եղբոր Կոստանդեայ»:

Ե. — Կանովն Զուր Աւհնելոյ յաւուր Յայնուրեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

սոսի» — թերթ 78բ —: Նույն էջի յատակի լուսանցքին վրայ կարծիր մեկանով զբռնած է «զինչ յաւրինակն գտի զայն զբեցի»... (յաջորդ տողը անընթեռնելի է): Իսկ թերթ 79ի յատակը դարձեալ զբռնած է. — «Աւրինակն ծռւռ էր եւ կրկին զբեցի և ինն տող զայն միաճղի զի տեղս վճարեցաւ թէ դժար թուի դու չըլէ զթուղթս յետ և ի նշանածն սկսիր և կարգաւ և մի մեղադրեր»:

«Աւրինութիւն ջրոյ զոր ասացեալ է Տեառն Բաբայի արեւիկայոցսի Կեսարու Կապաղովկեցոյ: Աղաւթք»:

«Քալոց մ. Շողակարին զոր ետես սուրբ... (ցեցը կերած է) զոր ի հիմնարկութիւն եկեղեցոյ»:

Ձեռագրիս վերջաւորութեան կայ հեռեալ յիշատակարանը, որուն թուականը չառաւելի ուշ է քան ձեռագրի գրութեան թուականը և որ կը պատկանի մասեանը վերակազմողին. —

«Զվերջին կազմող սուրբ աւետարանիս զմտթէս եպիսկոպոսն յիշեցէք առ Բրիտանոս, որ կրկին նորագեցի ՌՃԴ :... — յիշատակարանը կը շարունակուի ննջեցեալներու անուններ յիշելով — :

ԶԵՌԱԳՐԻՍ ԹՈՒԱԿԱՆԸ. — Առաջին յիշատակարանէն յայտնի է գրողը: Երկրորդէն կը հասկնանք Կիլիկիան շրջանին գրուած ըլլալը «յոմի եւթնհարիւրերորդի... և սկսեալ վեցերորդի թուարեութեան հայոց տոմարիս», որ հաւանաբար պէտք է մօտաւորապէս ընդունիլ 700 + 551 = 1251 — անշուշտ քիչ մը աւելի ուշ —: Յիշեալ Կոստանդին Ա. Կաթողիկոսին, ժամանակակից Հեթում Ա. Կիլիկիոյ թագաւորի, թուականը (1221–1267) լուսապէս կը յարմարի մեր վերեւ ենթադրած թուականին՝ 1251, որ իր կարգին հիմնւած է երկրորդ յիշատակարանի ակնարկութեան վրայ:

ԶԱԼԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

Ֆիլասելիա

Hbr 3 ՈՒԲ ԺԶ. 4Ի ՄԷԶ

Երբայերէն բառարանները և մեկնութիւնները Յսրի վրայ, մեծ դժուարութեան կը հանդիպին ջանալով բացատրել Յսրի ԺԶ. 4Ի⁽¹⁾ 'ahbîrâ 'alêkem b'millim նախադասութիւնը: Բացի կամայական և հեռունները փնտռած փոփոխութիւններէ բաղաձայնական բնագրին մէջ, որոնք չ'ենչ պէտք է ըլլայ⁽²⁾ ի ենթադրութիւններու մէջ նեցուկ կը փնտռեն, 'ahbîrâ բայը կա՛մ խնամութեան մէջ կը դրուի hbr IIի «ընկերութեամբ միանալ»⁽³⁾, կա՛մ անջատելով այս արմատէն, կը կապուի արարելէն hbr արմատին հետ, որ իր առաջին ձևին մէջ կը նշանակէ «պէսպիսութիւն» և երկրորդ ձևին մէջ «գարգարել, պննել (ճառ)»⁽⁴⁾:

Ինչ որ Յսր կը փոփոքի այս հատուածին (Յսր, ԺԶ. 1–6) մէջ ըսել, բոլորովին յատակ է: Կ'ըսէ իր բարեկամներուն, անոնց երեսին, թէ եթէ իր դերը չըջուէր անոնցինն հետ, ինք ալ պիտի կրնար անոնց միխթաութիւն տալ պարապ խօսքերով: Պիտի կրնար մրցիլ իր երեք բարեկամներու «հովտ խօսքերով» (ԺԶ. 3, ԺԵ. 2): Ան կը նկարագրէ այսպիսի խօսակցութիւն մը, քանի որ ան զուգահեռական մը կու տայ «հովտ խօսքեր» նախադասութեան և շականրկելով խելացի խօսակցութեան, 'ahbîrâ 'alêkem b'millim նախադասութեամբ: Այս արտայայտութեամբ, ուրիմ, ան ըսել պիտի ուզէր նմանօրինակ բան մը, «ես ալ պարապ

(¹) N. H. Tur - Sinai, The Book of Job (Jerusalem, 1957) 263.

(²) E. J. Kissane, The Book of Job (Dublin, 1939) 97, 99. La Sainte Bible... de Jérusalem (Paris, 1956) 617.

(³) BDB (= F. Brown — S. R. Driver — C. A. Briggs, Hebrew - English Lexicon [Boston, 1906]) 288. C. J. Ball, The Book of Job (Oxford, 1922) 249.

(⁴) Ges. (= W. Gesenius — F. Buhl, Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch [Leipzig, 1921] 211, habar I. L. Köhler — W. Baumgartner, Lexicon in Veteris Testamenti Libros [Leiden, 1953] 273, habar I. G. Hölsher, Das Buch Hiob (Tubingen, 1952) 40.

ձայն պիտի հանէի խօսքերով որոնք ոչ օգտակար և ոչ ալ քաղաքավար պիտի ըլլային ձեզի»։ Արդ, վկայութիւն մը կրնայ մէջբերուիլ աքքատերէնէն ցուցնելու համար թէ երբայական բնագործին մէջ փոփոխութեան պէտք չկայ և թէ 'ahbirāh որեւէ կապակցութիւն երբայական արմատ hbr II⁽⁵⁾ կամ աքքատերէն eberu⁽⁶⁾ հետ սխալ է, որովհետեւ աւրիշ աքքատերէն արմատ մը կայ որ մեզի կը ներկայացնէ հարցին լուծումը։ Այս արմատը habaru A⁽⁷⁾ է⁽⁸⁾։

Քանի որ բաւոր հատուածները աւրայ արմատը կը հանդիպի աքքատերէնի մէջ յիշատակուած են Շիքակայի Ասուրական Բառարանին մէջ (Chicago Assyrian Dictionary), հոս հարկ չկայ յիշելու այս հատուածները, որոնք հոն դասակարգուած են habarratu⁽⁹⁾, habaru⁽⁹⁾, habru⁽¹⁰⁾, huburu B⁽¹¹⁾ ներքեւ։ Հոս կը բուէ միմիայն ցոյց տալ այս արմատին իմաստը։ Օրինակ ինչպէս երբայական hbr արմատը Յոր ԺԶ. 4^ի մէջ, նոյնպէս նոս աքքատերէն habaru⁽¹²⁾ չի նշանակեր սովորական, ամէնօրեայ խօսակցութիւն, այլ կը նշանակէ «ազմկալից ըլլալ», այսինքն բարձրաձայն և պարագ խօսակցութիւն բնակ. տեսնել մասնակարգուած հատուածները։ «sa . . . surris uštādiru zamar uhtab[bar]» (տարբերակ uhtabar)։ «Ան որ պահ մը առաջ վհատած էր, շուտով կատաղի⁽¹³⁾ կը դառնայ»։ eli rigmesina attadir [ina h]u-bu-

ri-si-na la isabbatanni sittu = «Առաջացանք անանց (բարձր) ձայներէն. անանց աղմուկին պատճառով չեմ կրնար քնանալ»⁽¹³⁾։

Յորը աւրիշ կը պատասխանէ իր բարեկամներուն, որոնք իրեն վտիւս սփռած մը կը ներկայացնեն իրենց «մոխրաման առակներով» (ԺԳ. 12), թէ ինքն ալ կրնայ «խօսքերով աղմուկ հանել» ('ahbirā b^omillim) և ստուգիւ տալնապի մէջ պիտի չըլլար զանոնք լռեցնելու իր իսկ «հովտա խօսքերով», եթէ այդպէս ընարէ։ «(Ես ալ կրնայի խօսիլ ձեզի պէս, եթէ ձեր գիրքին մէջ ըլլայի)։ Կրնայի աղմկալից ըլլալ խօսքերով ձեր դէմ⁽¹⁴⁾», այսինքն, «(Ես ալ կրնայի խօսիլ ձեզի լոկ աղմուկով⁽¹⁵⁾)»։

Այս օրինակը շատ լաւ ցոյց կու տայ թէ որքան երբայական բառադիտութիւնը կրնայ սորվիլ դրացի գիտութեան մը մէջ կատարուած յառաջդիմութենէն, և միտաւորական նաեւ ապացոյց մըն է Յորի Գրքին մեծապէս բանաստեղծական ոճին, որ չի վարանիր հաղուագիւտ բառեր գործածելէ⁽¹⁶⁾։

OSWALD LORETZ

(CBQ, 1961 Յունիս, քի 3.

հատր 23, էջ 293-294)։

Իրգիւ. ԱնՈԻՇԱԻԱՆ ՎԻԴ. ԶԼՂԱՆԵԱՆ

⁽⁵⁾ Տես երկրորդ ծանոթութիւնը։

⁽⁶⁾ Ges 211, habar I. Աքքատերէն B eberu⁽⁶⁾ համար, տես CAD (= Assyrian Dictionary, Chicago, 1956), հատոր 4 (E), 13b.

⁽⁷⁾ CAD, հատոր 6 (H), 7b.

⁽⁸⁾ CAD, հատոր 6 (H), 7b.

⁽⁹⁾ CAD, հատոր 6 (H), 7b.

⁽¹⁰⁾ CAD, հատոր 6 (H), 17b.

⁽¹¹⁾ CAD, հատոր 6 (H), 220b.

⁽¹²⁾ CAD, հատոր 6 (H), 7b, habaru A (b)⁽¹²⁾ ներքեւ։ Lambert, Babylonian Wisdom Literature (Oxford, 1961) 40.

⁽¹³⁾ CAD, հատոր 6 (H), 220b, huburu B⁽¹³⁾ ներքեւ։

⁽¹⁴⁾ Տես verba dicendi 'al'ով, BDB 757c (6)։

⁽¹⁵⁾ Բաղմաթիւ օրինակներ չէզոք բայերով hiphil⁽¹⁵⁾ մէջ, տես G. Bergsträsser, Hebräische Grammatik II. (Leipzig, 1929) 19d։

⁽¹⁶⁾ (Թարգմանիչին ծանոթութիւնը)։ Շահեկան է գիտել տալ որ Յորի եղբայրակցութեան Թարգմանութիւնը (Confraternity Version) խնդրոյ առարկայ նախադասութիւնը կը թարգմանէ իբրեւ «կրնայի ատենախօսել ձեր վրայ»։

ՀԱՅ ԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ս. ԿԻՐԱԿՈՍԻ ԱՆԱՊԱՏ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Ս. Կիրակոսի Անապատը կը գտնուէր Եկեղեցաց գաւառին մէջ, Բթնի լեռան ստորոտը: Եկեղեցին նաւորուած էր Ս. Կիրակոսի անունին. — Խաչիկեան, Յիշատ. ԺԴ. Դարի, էջ 28, 296:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Ս. Կիրակոսի Անապատը պատմական տեսակէտէ չունի անշուքներն հանգամանք: Վանահայրապետ անուններն իսկ չեն պահուած, բացի մէկ երկուքէն, որոնք են.

1. — Ասեփանոս եպիսկոպոս, 1298-1304. — ԺԴ. դարու սկիզբը Ս. Կիրակոսի Ուխտին միաբան եղբայրներն էին Աւետիք, Մխիթար, Դաւիթ, Կարապետ, Կոստանդին, և Ստեփանոս. — Յիշատ. ԺԴ. Դարի, էջ 29: Բ. Քիւրտեան, Երիզա, 1953, էջ 149:

2. — Աւետիք Բաբուկապետ, 1443-4. — Իր աշակերտներէն ծանօթ է զրիչ տէր Խաչատուր Արեղան. — Յիշատ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, էջ 556, 577:

3. — Յովնանէս Վարդապետ, 1446. — Յիշատ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, էջ 601:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Մշակութային կեանքը Հափաւոր ծաղկում մը կը ցուցադրէ ԺԴ. դարուն, յատկապէս զրշագրական տեսակէտէ: Մանօթ են հետեւեալները.

Ա. — Աւետիք Արեղայ, Գրիչ, Բրդի Վասիլի, 1304ին օրինակած է Աւետարան մը. — Յիշատ. ԺԴ. Դարի, Բ. 35:

Բ. — Ներսէս Սրբ. Կելընցի, Գրազիր, 1314-39, օրինակած է,

1. — Աւետարան, 1314ին, Յովհաննէս Արքայեղբոր ընտիր օրինակէն, Մխիթար Քահանայի համար. — Յիշատ. ԺԴ. Դարի, Բ. 251:

2. — Աւետարան, 1325ին, Թիւախար-ձէնցի Մելիքշահի համար. — Երիզա, էջ 279:

3. — Ժողովածոյ, 1332ին, Յովհաննէս

Վարդապետի խնդրանքով. — Աղանց, Արուստ Դիւնիսեայ Քերականի, 1915, էջ XXV:

4. — Աւետարան, 1335ին, Թիւախար-ձէնցի Մելիքշահի պատուէրով. — Յիշատ. ԺԴ. Դարի, Բ. 339:

5. — Մանուսմունք, 1339ին. — Յիշատ. ԺԴ. Դարի, Բ. 393:

Գ. — Յովհաննէս Երկայն, Գրիչ, 1329-31. — Օրինակած է 1331ին մէկ ձեռնոյ, Բարսեղ միայնակեացի համար. — Երիզա, էջ 281:

Դ. — Յակոբ Քահանայ, Գրիչ, 1332ին օրինակած է մէկ Աւետարան, Դեղնաքարցի Ղազարի պատուէրով. — Յիշատ. ԺԴ. Դարի, Բ. 311:

Ե. — Ազարիա Արեղայ, Գրիչ, 1351ին, իր եղբոր Հայրապետ Երէցի օտարումով, աւարտած է օրինակութիւնը Աւետարանի մը, որուն սկիզբի մասերը զրւած էին Սիմէոն անունով քահանայի մը կողմէ. Յիշատ. ԺԴ. Դարի, Բ. 468:

Զ. — Անանիա Գրիչ, 1364ին օրինակած է մէկ Ժողովածոյ, Նորագէտ քահանայի համար. — Յիշատ. ԺԴ. Դարի, Բ. 564:

Է. — Սարգիս Գրիչ, 1443-6, աշակերտ տէր Խաչատուրի. օրինակած է,

1. — Մեկնութիւն Մատթէոսի, Գրիգոր Տաթևացիի, 1443ին, օժանդակութեամբ իր ուսուցչին. — Յիշատ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, Բ. 630:

2. — Յայմատուրք, 1446ին, զօրծակցութեամբ քանի մը արեղաներու և սարկաւազներու, Ներսէս քահանայի համար: Նկարող՝ Սամուէլ Վարդապետ. — Յիշատ. ԺԵ. Դարի Ա. Մասն, Բ. 678:

Ը. — Խաչատուր Արեղայ, Գրիչ, 1443-6. — Օրինակած է 1444ին մէկ Լուծմունք Պարապմունց Գրիչ, Գրիգոր Տաթևացիի, իր Վարժապետին Աւետիք հետադարձ օրինակէն. — Յիշատ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, Բ. 651:

Թ. — Պետրոս Արք. Թոխաթցի, 1596ին օրինակած է մէկ Սալմուստեան. — Հանդ. Ամս., 1896, էջ 241:

Ն. ԵՊՍ. ԵՐԱՎԱՆ

ՏՈՒՇԱՏՕՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԶՈՂԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Այս տարի, Նրուստիմի հայկական բուրժուազիականները, Հ. Ն. Մ., Ս. Թ. Շ. Մ., Արաք, Ն. Հ. Բ. Մ., Հ. Ս. Մ. եւ Հ. Մ. Ա. Մ., գովելի նախաձեռնությունը ունեցան միասնաբար ոգեկոչելու Ապրիլեան Մեծ Նդեռնի զոհերու յիշատակը: Հանդեսը տեղի ունեցաւ Նրուստիմի Հայոց Բարեսիրական Միութեան ակումբին մէջ, Ուրբաթ, 24 Ապրիլի երեկոյեան: Կը նախագահէր Ս. Արաքոյ Լուսարարապետ Գեոր. Տ. Հայրիկ Արեւիկոյ: Աւարտեան: Ներկայ էր սովոր բազմաթիւ մը տեղացի եւ ուխտաւոր ժողովուրդի:

Բարեսիրական Միութեան Ասեմապետ Պր. Անգրանիկ Պապրանեանի բացման խօսքէն ետք, գործադրուեցաւ աւելի քան երկու ժամ տեւող յայտարար մը, բաղկացած բանախօսութիւններէ, խմբերգներէ, մեներգներէ եւ ուղերձներէ:

Առաջին բանախօսն էր Տիար Արա Գալայեանը, որ պատմականը բնաւ Ապրիլեան Նդեռնը կանխող ժողովին եւ զմեզու տարիներուն, ընելով պատմականը նոյն տեղին Հայկական Դասին եւ մեր Յեղափոխական կազմակերպութիւններուն:

Ներքոյ բանախօսն էր Տիար Մեսրոպ Ներսիսեանը, որ ծանցաւ առաւելաբար Հայ Յեղի արժանիքներուն, զբացնելով սակայն անաւորութիւնը սփռուի մէջ մեզի սպառնացող «նեմակ ջարդին»: Տեւ-Ջորը, ըսաւ, այսօր կը գտնուի սփռուի բացասանքներուն վրայ ապրող ամէն հայու հոգիին մէջ, երբ ան կ'ուժանայ հայկական կեանքին եւ հայուն տոմարի արժեքներէն ու առաքիլութիւններէն: Եւ շեշտեց կարիքը միասնական ճիգերով դիմաւորելու այս աղէքը, մահուր եւ անխնայական հայրենասիրութեան ու գիւղի զօրացում:

Մեր Թարգմանչաց ճշգրտաւարտից Միութեան երկուսն երգչախումբը, Պր. Վահէ

Գալայեանի ղեկավարութեամբ երգեց մեր նահատակներուն ձօնուած աւուր պատանի երգեր: Պր. Կորո Կիւրոյեանը ներշնչուեալ եւ մեծ յաջողութեամբ, ինչպէս միշտ, այս առիթը եւս արտասանեց Անոյ Գրիգորեանէն ետքուած մը, յուզումի տանելով բոլոր ունկնդիրները: Արաք Միութեան անդամներէն Պր. Վարդան Տեւ Մարտիսեանը ուղերձով մը շեշտեց նահատակաց յուշարձանի մը անհրաժեշտութիւնը Յարգանքի մէջ:

Լուսարարապետ Մրազանը իր փակման խօսքով, նախ իր գոհունակութիւնը յայտնեց բոլոր Միութիւններուն, որոնք Ապրիլեան յուշատեղի միասնաբար տօնելու գնդակի զաղափարն էին ունեցեր: Յետոյ անգրադատելով այս առիթով եղած խօսքներուն եւ ոգեկոչումներուն, ըսաւ. «Գերեզմաններու մէջ միայն կարելի է մտածել անմահութեան վրայ, ու չկայ աւելի մեծ եւ սիրելի գերեզման եւ գերեզմանոց, քան մեռելադաշտը Ապրիլեան զոհերուն՝ որուն յուշն ու պատկերը այսօր անգամ մը եւս կը վերանորոգուի ամենուս սրտերուն մէջ, մեր միտքը տանելով Յեղի անմահութեան: Տիար է պատկերը, բայց ոչ անարգ, որովհետեւ հոն կայ իր արժեքներուն եւ գոյութեան համար կուտող ժողովուրդի մը գերազանց ճիգը: Մահ մը որ կամեով եւ յոժարութեամբ կը դիմաւորուի, մահ չէ այլ անմահութիւն, կ'ըսէ մեր մեծ դիւցազներգուկ Նիկիէն: Մուգի օրուան մը յիշատակն է որ կը տօնենք, սակայն փառքի մը եւ հոգեկան յոգրանակի մը զգացումով է որ կը լեցուինք: Կորսնցուցինք, բայց չկորսուեցանք: Մեր մեռելները մեր անմահութիւնը շնորհակցին, վասնզի մեռան ապրելու յոյսով ու հաւատով»: Յետոյ հոգեւոր արտասանեց բոլոր մեր նահատակներուն հոգիի խաղաղութեան համար որոնք մեռան իրենց կրօնի եւ Հայրենիքի գոյատեւան ի խնդիր:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՐԿԱԿԱՆՔ

● Կիր. 5 Ապրիլ. — ՏԵՆԻՍ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգչ. Տ. Գանիէ Արդ. Շամբեան: Ս. Պատարագէն մաս մը ձայնասփռուեցաւ Յորդանանեան ռատիօկայանէն:

● Եր. 11 Ապրիլ. — Ս. Քառասուն մանկանցն Սեբասիոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Արթ. Տ. Կարապետ Քնյ. Անդրէասեան: Վերաբերումը կատարուեցաւ Ս. 40 մանկանց նկարին դիմաց կառուցուած շարժական սեղանին վրայէն, որուն մօտը, շրջից կախալի մը մէջ, սառցապատ աւանդակն լինը խորհրդանշող, կը պլպլային քնասուն գոյնզգոյն կանիկները:

— Կէսօրէ ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը «Նրաշափառութեամբ» մուտք գործեց Ս. Գարութեան Տաճար: Ս. Գերեզմանի և Գիւտ Խաչի այլի ուխտեղէն ետք, ժամերգութիւնն ու նախատօնակը պաշտօնեցան Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Ս. Տեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգչ. Տ. Սամուէլ Արդ. Աղոյեան:

● Կիր. 12 Ապրիլ. — Դասաւորին: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտօնեցան ի Ս. Լուսաւորիչ: Ապա Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայր հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուց Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ, որմէ ետք նախագահեց նոյնին և Պատանառեղոյն չուր կատարուած մեծահանդէս թափօրին:

● Ար. 17 Ապրիլ. — Նախատօնակին ի Ս. Գալոս նախագահեց Լուսաւորապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս:

● Եր. 18 Ապրիլ. — Ս. Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին Մոսկի ի վերապ տօնին առթիւ, առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտօնեցան ի Ս. Լուսաւորիչ ի մասունքը իր հանգստարանէն թափօրով փոխադրուեցաւ Աւագ Սեղան, ձեռամբ Լուսաւորապետ Գերշ. Ս. Հօր: Ապա Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Մայր Տաճար Աւանդատան Ս. Լուսաւորիչ սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգչ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր:

— Կէսօրէ ետք, Հոգչ. Տ. Գալոս Վրդ. Վարդանեանի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնէն մաս մը ինքնաշարժերով մեկնեցաւ Զիթինեաց լեռ ու «Նրաշափառութեամբ» մուտք գործեց Համբարձման Սրբատեղեայ մատարան մէջ պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու նախատօնակը, իսկ գիշերասկիզբին՝ Եկեւեցէի և Հսկման արարողութիւններ և առաւօտեան ժամերգութիւն: Մատուցուեցաւ նաև Ս. Պատարագ: Ժամարարն էր, բայց սովորութեան, Սրբալայրին Տնուշը՝ Հոգչ. Տ. Սամուէլ Արդ. Աղոյեան: Արարողութիւնները աւարտեցան գիշերուան ժամը 11ին:

● Կիր. 19 Ապրիլ. — Դասաւորին: Առաւօտեան ժամը 7-30ին, Լուսաւորապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպսի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով մեկնեցաւ Զիթինեաց լեռ ու «Նրաշափառութեամբ» մուտք գործեց Համբարձման Սրբատեղին, ուր մեր վրանամատարան մէջ հանդիսաւորապէս Ս. Պատարագը մատուց Հոգչ. Տ. Գալոս Վրդ. Վարդանեան, եպիսկոպոսական խոյր ի գլուխ:

— Ս. Կոյսի Աւետման նախատօնակին ի Ս. Գալոս նախագահեց Լուսաւորապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս:

● Բշ. 20 Ապրիլ. — Աւետման Ս. Աստուածածնի: Առաւօտեան ժամը 8ին, Լուսաւորապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպսի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով մեկնեցաւ Գիթնեանի ձորը ու «Նրաշափառութեամբ» մուտք գործեց Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց Գերշ. Լուսաւորապետ Սրբապետ և քարոզեց աւուր պատշաճի:

● Եշ. 23 Ապրիլ. — Իրիկնաղէմին, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Մեծ Պահոց Եկեւեցէի վերջին ժամերգութիւնը:

● Ար. 24 Ապրիլ. — Խ. օր մեծ լգանոց: Առաւօտուն, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Մեծ Պահոց Արևադարձի վերջին ժամերգութիւնը, իսկ երեկոյեան՝ վերջին պաղպղական, ժամերգութիւնը:

● Եր. 25 Ապրիլ. — Յիւսակ խորութեան Ղազար: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գրլխադիր: Ժամարարն էր Հոգչ. Տ. Վաչէ Արդ. Իգնատիոսեան: Ս. Պատարագի ընթացքին, Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի բովանդակ ուսանողութիւնը ստացաւ Ս. Հաղորդութիւն:

— Կէսօրէ ետք, վաղուան Մաղկապարդի տօնին առթիւ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը «Նրաշափառութեամբ» մուտք գործեց Ս. Գարութեան Տաճար, ուր պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու նախատօնակը: Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգչ. Տ. Արշակ Արդ. Խաչատուրեան:

● Կիր. 26 Ապրիլ. — Մաղկապարդ: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան և, կարճ դադարէ մը ետք, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գարութեան, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգչ. Տ. Սամուէլ Արդ. Աղոյեան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ մեծահանդէս թափօր Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին և Պատանառեղոյն չուր, գլխաւորութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր թափօրականք ի ձեռին ունէին արմաւենեաց և ձիթինեաց աստեր, իսկ մեր թափօրին կը հետեւէին Ղպտոց և Ասորոց թափօրները: Արարողութիւնները աւարտեցան ժամը 1ին, որմէ ետք Միաբանութիւնը շքերթով համբայ ելաւ դէպի Մայրավանք և Հայոց Թաղի մուտքէն ընդ գիտնորդ շարականը երգելով բարձրացաւ Պատրիարքարան:

— Կէսօրէ ետք, Ս. Եակոբեանց շքեղագար-
դուած Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ նախ
«Անդատան», Լուսարարացեալ Գերշ. Տ. Հայ-
րիկ Արքեպս. Նախագահութեամբ, և ապա
որուան յատուկ շարականներով ընդմիջուած
երկոյեան ժամերգութիւնը և տոնարացեալի
խորհրդաւոր արարողութիւնը, որու ընթաց-
քին Հոգւ. Տ. Եակոբ Վրդ. Վարդանեան Աւագ
Սեղանի բեմէն կարգաց հոգեւոր սիրով և հա-
ւատքով վարագոյր բացող բարեպաշտ ուխ-
տաւորաց անուանացանկը, և կոչ բրաւ բոլո-
րին որ իրենց լուսմաներով նպաստեն Աղու-
նիէի Ազգ. Բաժարանին: Այդ նպատակաւ,
պնակներ զետեղուած էին եկեղեցւոյ զոյգ
մուտքերուն:

● Դշ. 28 Ապրիլ. — Աւագ Երեմեայի (Յիւս-
ւակ Լուսման): Ըստ սովորութեան, Ս. Պա-
տարագ մատուցուեցաւ Ս. Յովհաննէս Աւետա-
րանի մատրան մէջ, Ս. Եարութեան Տաճարի
գաւիթքով ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Տաթև Արդ.
Ղարկպեան: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական
Սրբատեղեաց այցելութեան թափօր Տաճարէն
ներս: Թափօրապետն էր Հոգւ. Տ. Եակոբ Վրդ.
Վարդանեան, որ թափօրի իւրաքանչիւր հան-
գրուանին ուխտաւորներուն տուաւ Սրբաւայ-
րերուն վերաբերեալ լուսարանութիւններ:

● Եշ. 30 Ապրիլ. — Աւագ Հիմեայի (Յիւս-
ւակ Ընթերց): Առաւօտուն, Մայր Տաճարին մէջ
պաշտուեցաւ Վարդ Ապաշխարողաց: Կարճ
ղաղարէ մը ետք, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղա-
նին վրայ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պա-
տարագ: Ժամարարն էր Գերշ. Տ. Սուրեն Արք-
եպս. Բէմհանեան: Կարդացուեցաւ Ս. Բարսեղ
Հայրապետի Հաղորդութեան ճառը: Բաղմա-
հարիւր հաւատացեալներ ստացան Ս. Հաղոր-
դութիւն:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կա-
տարուեցաւ Պանայոտայի կարգը, տպաւորիչ
խորհրդաւորութեամբ և նախագահութեամբ
Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր: Լուսացումի արարու-
թիւնէ ետք, ըստ սովորութեան, Անկլիքան
Գերշ. Արքեպս. զգետաւորուելով և Աւագ
Սեղան բարձրանալով, Անգլիքան լեզուով կար-
գաց Ս. Աւետարան: — Արարողութեանց ներ-
կայ եղաւ Վսեմ. Մուհամմադը, ինչպէս նաև
պետական ղեմերէ և Հիւպատոսական Մար-
միններէ բարձրաստիճան հրաւիրեալներ:

— Ժամը 7ին, փոքր թափօր մը այցելեց Ս.
Հրեշտակապետաց եկեղեցին (Քրիստոսի Առա-
ջին Բանտը): Ս. Զիթենիի ծառին առջև կա-
տարուած Աւետարանի ընթերցումէն ետք, ե-
կեղեցւոյ տեսուչ Հոգւ. Տ. Արշակ Արդ. Թաշա-
տաւեան խօսեցաւ Յիսուսի շարժարանաց խոր-
հուրդին շուրջ, ուխտաւորներուն ըրաւ նաև
պատմականը նոյն վանքին:

— Իրիկուան ժամը 7ին, Մայր Տաճարին մէջ
կատարուեցաւ Թաւարման կարգը, տախաղ-
դեանի խորհրդաւորութեամբ, որ տեւեց մինչև
կէս գիշեր: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը կու-
քարողով մը վեր հանեց Վաթի Գիշերուան
փրկարար նշանակութիւնը:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Բշ. 6 Ապրիլ. — Լիբանանեան Նոր Ընդհ.
Հիւպատոս Պր. Թէվֆիք Շաթիլիս և Իտալական
Նոր Ընդհ. Հիւպատոս Պր. Մարիօ Թօնիրէլլի
իրենց առաջին այցելութիւնը տուին Ամեն.
Ս. Պատրիարք Հօր:

● Դշ. 22 Ապրիլ. — Իսլամաց Գուրպան
պայրամի տունին առիթով, Կէսօրէ առաջ,
Լուսարարացեալ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս.,
ընկերակցութեամբ Աւագ Թարգման Հոգւ. Տ.
Գէորգ Վրդ. և Քարտուղար Տիար Կարպիս
Հինգլեանի, շնորհաւորական այցելութիւն
տուաւ Քաղաքիս Վսեմ. Մուհամմադըին, Ոսթի-
կանապետին, Քաղաքապետին, Աւետար. Արա-
բական Հիւպատոսին և Նախկին Մուհամմադ
Էնվէր Նուսէյպիին:

— Նոյն առիթով, Ամեն. Սրբ. Պատրիարք
Հայրը իր, Ս. Եակոբեանց Միաբանութեան և
Յորդանանի Հայ համայնքին անունով շնորհա-
ւորական հեռագիր մը յղեց Ամանի Արքունիք:

● Կիր. 26 Ապրիլ. — Գիշերուան ժամը 9ին,
Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Հոգւ. Հեղբերու
հետ, բացումը կատարեց Հայ Երիտասարդաց
Միութեան Ակումբի Նոր և ընդարձակ աշակին:

Ն Ո Ւ Ա Դ Ւ Ա Ն Ա Ն Դ Է Ս

7 Մարտի Շարաթ երեկոյեան, ժառանգա-
ւորաց վարժարանի հանդիսասրահին մէջ կա-
տարուեցաւ Ամերիկահայ տաղանդաւոր զաւ-
նականաւոր Սր. Լիւսի Իշխանեանի նուա-
զանաղէսը: Շնորհալի Սրիորդը ամիսներէ ի
վեր շրջապոյտի էր ելած Միջին Արեւելք և
նուագահանաղէսներ տուած զանազան երկիր-
ներու մէջ, արժանանալով ժողովուրդի ան-
վերապահ գնահատանքին ու հիացումին: Հան-
գէսին կը նախադասէր Ս. Աթոռոյս Ամեն. Ս.
Պատրիարք Հայրը: Ներկայ էին Միաբանու-
թեան անդամները և ստուարաթիւ ժողովուրդ:

Շուրջ մէկուկէս ժամերու ընթացքին, շնոր-
հալի զաւնականաւոր Սր. Լիւսի զաւորէն յաջող
մենակատարումով նուագեց եւրոպական դա-
սական ինչպէս նաև հայկական երաժշտու-
թիւնէն կոտրներ, զեղարուեստական իսկական
վայելքի պահեր պարզելով ունկնդիրներուն և
արժանանալով անոնց որոտընդոտ ու եր-
կարատեւ ծափարուութիւններուն:

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը իր փառման
խօսքին մէջ շնորհաւորեց տաղանդաւոր ար-
ուեստագիտուհին, ու շնչեղով իր արուեստին
ներութիւնն ու յաջողութիւնը, մաղթեց անոր
նորանոր նուաճումներ երաժշտական ասպա-
րէզի մէջ:

**«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒՂԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՅԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱՆ,
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Հարս ու Կեսուր (Կատակերգութիւն 3 արար) - Սիմոն Գրեմ (Սիմոն Էքմէքճեան),
Քուլիս Մատենաշար թիւ 1: Հրատ. և ապագրութիւն Քուլիս Տպարանի, 1963,
էջ 57: Նուէր «Քուլիս»էն:

Հայ Պատանիին Շարակնոցը - Հրատարակեց Նուպար Ա. Սրկ. Պէրպէրեան (նուիրա-
տու): Պէյրուս, Հրատ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Կիրականօրեայ Դպրոցներու,
1963, էջ 59:

ԱՍԲՍԷՆ ստացանք հետեւեալ գիրքերը. -

ա) Սայաք - Նովա - Գիտական աշխատութիւնների ժողովածու, Երեւան, Հայկա-
կան ՍՍԻ Մինիստրներին Սովետի Բարձր. և Միջնակարգ Մասնագիտական
Կրթութեան Կոմիտե, 1963, էջ 231:

բ) Արձակ Էջեր - Մ. Վեպեր, Երեւան, Հայպետհրատ, 1963, էջ 334:

գ) Հարազատ Զայներ - Մարտին Քարամյան: Սովետական Պոետների բանաստեղ-
ծութիւններից: Թիֆլիս, Պետական Հրատարակչութիւն, 1963, էջ 139:

դ) Կյանքը Կրակի Տակ - Մկրտիչ Սարգսյան: Երեւան, Հայպետհրատ, 1963, էջ 409:

ե) Ներքին ժողովածու (Հատոր երկրորդ) - Պերճ Պոստյան, Երեւան, Հայպետ-
հրատ, 1962, էջ 680:

զ) Նոյնին երրորդ Հատորը, Երեւան, Հայպետհրատ, 1963, էջ 600:

է) Սայաք - Նովայի Ասեղծագործութեան ժողովրդական Ակունքները - Ա. Տ. Ղանա-
ւանյան: Երեւան, Հայկական ՍՍԻ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1963, էջ 80:

ը) Սայաք - Նովա - Հոգեւածներ և ճառեր: Հովհ. Թումանյան: Երեւան, Հայկա-
կան ՍՍԻ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1963, էջ 97:

թ) Սայաք - Նովա - Խ. Ս. Սարգսյան: Երեւան, Հայկական ՍՍԻ ԳԱ Հրատարակ-
չութիւն, 1963, էջ 125:

ժ) Խաչատուր Աբովյան - Հրայր Մուրադյան: Երեւան, Հայպետհրատ, 1963, էջ 182:

ժա) Ներքին ժողովածու (Հատոր Ա.) - Ռաֆայէլ Պատկանյան: Երեւան, Հայկական
ՍՍԻ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1963, էջ 343:

ժբ) Հայ ժողովրդի Պատմություն (Հատոր Ա.) - Խմբագրութեամբ Պրոֆ. Վ. Ա.
Պարսամյանի: Երեւան, Հայպետհրատ, 1963, էջ 484:

ժգ) Ներքին Պատմությունը (1879-1917) - Թ. Խ. Յակոբյան: Երեւան, Երեւանի
Համալսարանի Հրատարակչութիւն, 1963, էջ 606:

ժդ) Հայ ժողովրդական Խաղեր - Աշխատասիրութեամբ Վ. Բաբայանի: Երեւան,
Հայկական ՍՍԻ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1963, էջ 295:

Մաղկեփունջ Հարիւր Պատմութիւններու - Կ. Ս. Թիլքեան (նուիրատու): Պէյրուս,
1964, էջ 132:

نصدرها - بطريكية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النافذة رئيس الاساقفة هاكازون أبراهاميان
تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس مايو ١٩٦٤ العدد ٥

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Archbishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

Նարեկ - Տպուած 1755 թն, էջ 576: Նուէր Միաբան Ռափայէլ Ճէնաղեանէ,
Ամենուն Տարեգիրքը (ԺԱ. Տարի, 1964) - Կարօ Գէորգեան: Նուէր եղիշէ Մեղիքեանէ,
Պէյրուք, էջ Ը30:
Հասկաբաղ ԲրոՅ. Տ. Կ. Լիլիենեանի (Բագրատ) - Գրական Վաստակը և 1915 ի Բանտի
Յուշերը: Ֆրէզնօ, 1955: Նուէր Հ. Բ. Ը. Մ. էն, Նիւ Եորք, էջ 691:
Հապուսի Գիւղին Պատմութիւնը - Հրատ. Հապուսի Գիւղի Հայրենասիրաց Ընկերու-
թեան, Նուէր Մ. Գ. Յակոբեանէ: Պոստոն, 1963, էջ 261:

THE GOLDEN AGE IN THE FIFTH CENTURY - An introduction to Armenian Li-
terature in Perspective. A. A. Bedikian (presented by the author). New York,
Armenian Missionary Association of America, Inc. 1963, pp. 128.

ANNUAL REPORT FOR THE YEAR 1962-63 - Harvard University Library. By Paul
Herman Buck. Cambridge, 1963, pp. 28.

GUIDE POUR LES CANDIDATS AU B. E. P. C. (Rédactions) - Krikor Afarian (pré-
senté par l'auteur). Beyrouth, pages 36.

VARTANANC - Térénig Démirdjian. Présenté et adapté Par Victor Gardon. Traduit
de l'Arménien par Dikran Kirazian. Paris, Stock, 1963, pp. 325.

LA SYRENE DE MYTILENE (Roman) - Armand J. Bedrossian. Présenté par l'auteur.
Paris, Impr. Pascal, 1963, pp. 158.

(Շարունակելի)

ՄԱՍՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ՝

ՍԻՈՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

ԱԻԵՏԱՐԱՆԻ ՊԱՏԳԱՄՆԵՐ

Բ. Տպագրութիւն

ՏՈՔԹ. ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄ ՔԷՔԼԻԿԵԱՆԻ

Քննադատական վերնադասներ՝

Շիրվանզադէի,

Զօհրապի,

Զարդարեանի,

Ահարոնեանի,

Իսահակեանի եւ այլոց մասին:

Գործին մեծ մասը նուիրուած է եղիշէ Զարեանցի:

Կը պարունակէ նաեւ իր գրական եւ ուսումնասիրական յօդուածներ: